

Henrika Saarinen

Leikki-ikäisten, 3–6-vuotiaiden kiusaami-
sen ennaltaehkäisy varhaiskasvatuk-
sessa

Opinnäytetyö
Sosionomi (AMK)

2018

Kaakkois-Suomen
ammattikorkeakoulu

Tekijä/Tekijät	Tutkinto	Aika
Henrika Saarinen	Sosionomi (AMK)	Lokakuu 2018
Opinnäytetyön nimi		
Leikki-ikäisten, 3–6-vuotiaiden kiusaamisen ennaltaehkäisy varhaiskasvatuksessa		56 sivua 8 liitesivua
Toimeksiantaja		
Yksityinen päiväkot		
Ohjaaja		
Virve Remes		
Tiivistelmä		
<p>Kehittämistutkimus tehtiin kolmeen yksityiseen päiväkotiin Etelä-Kymenlaaksossa. Opinnäytetyön tavoitteena oli kartoittaa leikki-ikäisten kiusaamismuotoja, kiusaamisen esiintyvyyttä ja kiusaamisen riskiryhmiä varhaiskasvatuksessa. Tavoitteena oli tuoda varhaiskasvattajille kiusaamisen ennaltaehkäisyn ja puuttumisen keinoja. Tutkimuksessa oli tavoitteena tuoda myös leikki-ikäisten lasten vanhempien sekä varhaiskasvattajien mielipiteitä päiväkotikiusaamisesta. Kehittämistyön pääkysymys oli millä keinoin varhaiskasvatuksessa voidaan ehkäistä leikki-ikäisten välistä kiusaamista? Alakysymykset olivat, millaista kiusaamista varhaiskasvatuksessa esiintyy ja millaisia mielipiteitä lasten vanhemmilla on liittyen varhaiskasvatuksessa kiusaamiseen.</p>		
<p>Tutkimusmenetelminä hyödynnettiin kahta kvantitatiivista eli määrällistä menetelmää ja yhtä kvalitatiivista menetelmää. Määrälliset menetelmät olivat kyselylomake leikki-ikäisten lasten vanhemmille sekä kysely päiväkotien kasvattajille. Vanhempien kyselyssä kysymykset oli pääasiallisesti strukturoituja kysymystyyppejä. Työntekijöiden kyselyssä oli pääsääntöisesti avoimia kysymyksiä. Kvalitatiivisena menetelmänä oli leikki-ikäisten havainnointi varhaiskasvatuksessa, johon käytettiin strukturoitua paperista havainnointilomaketta.</p>		
<p>Vanhempien kyselyn mukaan vanhemmat kokivat päiväkodissa esiintyvän eniten fyysistä kiusaamista. Iso osa vanhemmista kuitenkin vastasi, ettei fyysistä, sanallista tai eleellistä kiusaamista esiinny ollenkaan. Noin puolet vanhemmista eivät osanneet sanoa, kiusaako heidän lapsensa päiväkodissa. Vanhemmat mainitsivat pitävänsä kiusaamisen ennaltaehkäisyä tärkeänä päiväkodissa. Vanhemmat toivoivat yhteistyön lisäämistä vanhempien ja varhaiskasvattajien välillä. Leikki-ikäisten havainnoinneista selvisi, että havaitsin eniten fyysistä kiusaamista. Havainnointien perusteella kiusaamistilanteisiin joutuneen lapsen keski-ikä oli 4,1 vuotta ja poikien osuus oli tyttöjä suurempi. Työntekijöiden kyselyiden mukaan osa halusi apua kiusaamistilanteiden selvittämiseen. He kirjoittivat, että ristiriitatilanteita on välillä vaikea erottaa kiusaamistilanteista. Kasvattajien mielestä vanhemmat reagoivat vaihtelevasti kerrottaessa kiusaamistilanteista päiväkodissa. Perustuen työntekijöiden tarpeeseen ja vanhempien ajatuksiin tein varhaiskasvattajille huoneentaulun kiusaamisen ennaltaehkäisyyn päiväkodissa. Tilaaja hyötyi tutkimuksestani myös saaden vanhempien ja työntekijöiden mielipiteitä kiusaamisesta sekä havainnointituloksia päiväkodista.</p>		
Asiasanat		
Varhaiskasvatus, kiusaaminen, ennaltaehkäisy, leikki-ikä		

Author (authors)	Degree	Time
Henrika Saarinen	Bachelor of Social Services	October 2018
Thesis title		
Preventing bullying among 3–6-year-old children in early childhood education		56 pages 8 pages of appendices
Commissioned by		
Private kindergarten		
Supervisor		
Virve Remes		
Abstract		
<p>This thesis was commissioned by three private kindergartens in South-East Finland. The objective of this thesis was to survey frequency, risk groups and different ways of bullying among small children. Other goal was to find tools for the kindergartens' employees to intervene and prevent bullying. Also, the purpose of the thesis was to express small children parents' and the kindergarten's employees' opinions about bullying.</p>		
<p>There were two quantitative methods was used in this study, one questionnaire for small children's parents and one questionnaire for the kindergartens' workers. One qualitative method was also used in this study to observe small children in the kindergarten. Based on the thesis's findings, a guide for preventing bullying was made for the kindergartens' employees.</p>		
<p>According the results of parents' questionnaire, they had lot of support about bullying prevention in kindergarten. Parents were not exactly aware of their own child's bullying history but they thought that there was more physical bullying than verbal or social bullying. Quite many parents wrote that they do not thought there were physical, mental or social bullying at all in the kindergarten. Parents wanted more discussion between employees and parents about bullying. Observe the results of children seemed that there occurred more physical than mental and social bullying in the kindergarten. Boys were more frequently involved in bullying than girls, and the average age for children bullying situations was 4.1 years. According the outcomes to employees' questionnaire, workers thought that it was sometimes difficult to separate bullying from normal conflicts. Employees wrote that parents' reactions about their child's bullying were very different. This study's the commissioned of the private kindergarten get valuable information from parents and employees, and a tool for preventing bullying was done.</p>		
Keywords		
early childhood education, bullying, prevention, small children		

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	6
2	KEHITTÄMISTYÖN KUVAUS	7
2.1	Tutkimuksen tavoitteet ja tuotokset.....	7
2.2	Kohderyhmä ja toteutusympäristö	7
2.3	Tutkimusmenetelmät	8
2.3.1	Työntekijöiden ja vanhempien kyselylomakkeet	8
2.3.2	Lasten havainnointi varhaiskasvatuksessa.....	9
3	LEIKKI-IKÄISTEN KIUUSAAMINEN	10
3.1	Ehkäisy ja kiusaamistavat.....	11
3.2	Riskiryhmät ja puuttumisen keinot työntekijälle	14
3.2.1	Aggressiivinen käyttäytyminen ja erityistä tukea tarvitsevat lapset.....	14
3.2.2	Kiusaamisen ja herkkyyden yhteys.....	16
3.2.3	Ujot ja syrjään vetäytyvät sekä yksinäiset lapset	18
3.3	Kiusaamiseen puuttuminen yleisesti ja lyhytkantoiset seuraukset.....	20
3.4	Ehkäisy pedagogisin menetelmin	22
4	YHTEISTYÖN MERKITYS JA VUOROVAIKUTUS	26
4.1	Lapsen edun toteutuminen	26
4.2	Vanhempien ja varhaiskasvattajien välinen yhteistyö	27
4.3	Eettinen kasvatustyyli ja opetus.....	28
4.4	Vuorovaikutus ja kasvatustyyli varhaiskasvatuksessa	29
5	TULOSTEN RAPORTOINTI JA PÄÄTELMÄT.....	32
5.1	Leikki-ikäisten vanhempien kyselyn tulokset	33
5.2	Päiväkotien työntekijöiden kyselyn tulokset.....	38
5.3	Leikki-ikäisten havainnointien tulokset.....	42
6	POHDINTAA.....	44
6.1	Luotettavuus	46
6.2	Johtopäätökset	49

6.3	Toimenpide-ehdotukset päiväkotiin	51
6.4	Ehdotukset uuteen opinnäytetyöhön.....	52
LÄHTEET.....		54

TAULUKKOLUETTELO

LIITTEET

Liite 1. Kirjallinen tuotos. Huoneentaulu työntekijöille – Kiusaamisen ennalta-
ehkäisy

Liite 2. Kyselylomake päiväkodin työntekijöille

Liite 3. Kyselylomake leikki-ikäisten lasten vanhemmille

Liite 4. Havainnoinnin lupalappu vanhemmille

Liite 5. Leikki-ikäisten lasten havainnointilomake

1 JOHDANTO

Kehittämistutkimukseni käsittelee leikki-ikäisten, 3–6-vuotiaiden, kiusaamis-
muotoja, kiusaamiseen puuttumista sekä ennaltaehkäisyä varhaiskasvatuk-
sessa. Kehittämistyöni kartoittaa myös riskiryhmiä, jolloin lapsi voi joutua her-
kemmin osalliseksi kiusaamistilanteisiin. Tavoitteena on tuoda kasvattajille tie-
toa kiusaamisen riskiryhmistä ja ennaltaehkäisystä. Tavoitteena on myös
saada työntekijöiden ja lasten vanhempien ajatuksia esiin. Kiusaamisen eh-
käisyyn liittyy lämmin vuorovaikutus, lapsen edun huomioiminen, etiikan ope-
tus sekä varhaiskasvattajien ja vanhempien välinen tiivis ja avoin vuoropu-
helu.

Työni tilaajana on Etelä-Kymenlaakson yksityinen päiväkoti, joista hyödynnän
kolmea konserniin kuuluvaa päiväkotia. Käytän kehittämistutkimuksessani
kahta kvantitatiivista eli määrällistä menetelmää ja yhtä kvalitatiivista eli laa-
dullista tutkimusmenetelmää. Tutkimuksen kohteena ovat kolme päiväkotia
Etelä-Kymenlaaksosta. Kvantitatiivisina menetelminä ovat kyselylomake leikki-
ikäisten vanhemmille sekä kysely päiväkotien työntekijöille. Kvalitatiivinen me-
netelmäni on leikki-ikäisten lasten havainnointi kolmessa eri päiväkodissa.

Kiusaaminen on tärkeä aihe ja ajankohtainen, sillä kiusaamista esiintyy jokai-
sessa yhteisössä ja siihen pitäisi puuttua varhain. Asiasta puhutaan paljon
koulumaailmassa ja työelämässä, mutta minusta varhaiskasvatuksessa tapah-
tuva kiusaaminen on jätetty huomioimatta. Kiusaamiseen linkittyvät roolit voi-
vat pysyä ja jatkua peruskoulussa, ja kiusaaminen myös heikentää ryhmän il-
mapiiriä. Olen myös itse kokenut kiusaamista sekä ollut kiusaajana, joten suh-
taudun asiaan vakavasti. Uskon, että varhaiskasvatuksen työntekijöillä on ole-
massa keinoja puuttua kiusaamiseen, mutta ennaltaehkäisyn keinot ovat
usein vähemmän käytössä. Pystyn itse myös käyttämään opinnäytetyötäni hy-
väksi tulevaisuudessa lasten tai nuorten kanssa työskenneltäessä. Liitteisiin
olen valinnut olennaiset osat tutkimustani varten. Liitteissä näkyvät kirjallinen
materiaali työntekijöille, kyselylomakkeet vanhemmille ja työntekijöille, havain-
noinnit lupalaput sekä havainnointilomake.

2 KEHITTÄMISTYÖN KUVAUS

Kuvaan kehittämistyön tavoitteita ja tuotoksia sekä kohderyhmää, 3–6-vuotiaita lapsia ja toteutusympäristöä. Kehittämiskysymyksiä tutkimuksessani on kolme. Käsittelen teoriaan pohjaten käyttämiä tutkimusmenetelmiä eli kyselylomakkeita sekä lasten havainnointia varhaiskasvatuksessa.

2.1 Tutkimuksen tavoitteet ja tuotokset

Kehittämistyöni tavoitteena oli tuoda varhaiskasvatuksen ammattilaisten tietoisuuteen keinoja ehkäistä sekä puuttua leikki-ikäisten lasten väliseen kiusaamiseen. Tavoitteena oli tuoda ilmi myös vanhempien ja työntekijöiden mielipiteitä aiheesta.

Kehittämistyöni pääkysymys:

1. Millä keinoin varhaiskasvatuksessa voidaan ehkäistä leikki-ikäisten välistä kiusaamista?

Alakysymykset olivat:

2. Millaista kiusaamista varhaiskasvatuksessa esiintyy?

3. Millaisia mielipiteitä lasten vanhemmilla on päiväkotikiusaamisesta?

Kehittämistyöni tuotoksena oli kirjallinen materiaali päiväkotiin, jonka työntekijät voivat lukea ja hyödyntää päiväkotiarjessa. Oppaaseen keräsin tietoa kiusaamisen ennaltaehkäisystä (liite 1), koska koin, että kiusaamisen puuttumisesta heillä oli jo entuudestaan hyvin tietoa.

2.2 Kohderyhmä ja toteutusympäristö

Työni kohteena olivat 3–6-vuotiaat lapset ja heidän välisen kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa. Minusta oli luotettavampaa käsitellä vain yli 3-vuotiaita lapsia, koska heillä oli kehittyneempää moraalista ymmärrystä, vanhempia sosiaalisia taitoja ja leikkitaitoja kuin alle 3-vuotiailla. Rajasin opinnäytetyöni käsittelemään kiusaamisen muotoja, riskiryhmien tarkastelua sekä sitä, miten kiusaamiseen voi puuttua päiväkodissa. Käsittelin myös joitain lyhytkantoisia seurauksia kiusaamisesta.

Tilaaajani hyötyi opinnäytetyöstäni saamalla työntekijöiden mielipiteitä kiusaamisesta sekä lapsien vanhempien ajatuksia esille. Työni avulla kartoitin kiusaamisen puuttumista, joten tilaaja pystyi hyödyntämään käytännön työssä keinoja puuttua kiusaamiseen. Työntekijöiden kanssa voi myös käsitellä aihetta vielä myöhemmin ja sopia esimerkiksi yhteisistä säännöistä, miten nähdä kiusaamistilanteet ja puuttua niihin. Opinnäytetyöni kautta myös vanhemmat otettiin mukaan ja hyödynnettiin heidän asiantuntijuutta. Tämä vahvistaa päiväkodin ja kotien yhteistyötä, kun vanhempia osallistettiin ja kuunneltiin.

Kehittämistyön osallistujina olivat päiväkodin työntekijät, lapset ja lasten vanhemmat. Tein työntekijöille ja lasten vanhemmille erilliset kyselylomakkeet, joiden avulla sain heidän mielipiteitä esiin. Lapset olivat osallistujina sitä kautta, että havainnoin lapsia päiväkotiarjessa ja kiinnitin huomiota kiusaamismuotoihin ja syihin. Osallistujien avulla sain enemmän näkökulmia ja keinoja kiusaamisen ehkäisyyn ja puuttumiseen. Halusin osallistaa vanhempia ja saada heidän mielipiteet näkyviin tärkeään aiheeseen. Hyödyn saajana olivat työntekijät ja johtaja. Muita hyödynsaajia olivat lapset ja heidän vanhemmat, koska vanhemmat tulivat kuulluksi. Tuloksiani voi hyödyntää muissakin ympäristöissä, joissa on leikki-ikäisiä lapsiryhmiä.

2.3 Tutkimusmenetelmät

2.3.1 Työntekijöiden ja vanhempien kyselylomakkeet

Käytin opinnäytetyössäni kyselylomakkeita, jotka olivat kvantitatiivisia eli määrällisiä tiedonkeruumenetelmiä. Kehittämiskysymyksiä ei saa sekoittaa kyselylomakkeen kysymyksiin, mutta käytin niitä apuna kyselyä tehdessä. Aineiston kautta kehittämiskysymyksiin saatiin vastauksia. Työntekijöiden kyselylomakkeessa (liite 2) metakysymyksinä olivat, miten leikki-ikäisten lapsen kiusaamiseen puututaan varhaiskasvatuksessa ja miten ennaltaehkäistä kiusaamista. Vanhempien kyselylomakkeen (liite 3) metakysymyksinä, esiintyykö päiväkodissa kiusaamista ja puututaanko siihen tarpeeksi hyvin. Riittävä vastausprosentti riippui tilanteesta, eikä koskaan ei saada kaikkia vastaamaan kyselyyn. Tutkimuksen validiteetti oli korkea, mitä korkeampi vastausprosentti oli. 30–40 % vastausmäärä oli jo validi tutkimusta varten. (Kananen 2012, 121–122, 135.)

Vanhempien kyselyssä käytin kysymystyyppinä strukturoituja kysymyksiä, joissa vaihtoehdot olivat valmiina. Jatkokäsittely oli tällöin helpompaa, mutta vaarana oli, että vaihtoehdot olivat puutteellisia. Sen vuoksi käytin myös avoimia kysymyksiä, jotta tarkat mielipiteet tulivat esiin, vaikka ne lisäsivätkin vastaajalta kirjoituksen määrää. Avoimiin kysymyksiin ei kuitenkaan ollut pakko vastata. Jatkokäsittely vie myös enemmän aikaa avoimissa kysymyksissä. Vanhempien kyselyssä oli kymmenen strukturoitua kysymystä ja kolme avointa kysymystä. Mielipidekysymyksissä käytin 5-portaista asteikkoa. Moniportainen asteikko voi olla myös ongelmallinen, jos asteikossa oli ”En osaa sanoa/ siltä väliltä” -kohta. Sen vuoksi käytin vain kahteen vastausvaihtoehtoon ”En osaa sanoa” -kohtaa, enkä käyttänyt selkeyden säilyttämiseksi 7-portaista vaihtoehtoa ollenkaan. Tiedot käsiteltiin Webropol-ohjelmalla, jolloin sain tiivistettyä tietoa prosentuaalisin apuvälinein. Työntekijöiden kyselyyn tuli yksi strukturoitu kysymys ja yhdeksän avointa kysymystä. Pyrin pitämään kyselyn mahdollisimman lyhyenä, koska avoimien vastausten kirjoittaminen oli työläämpää. Kysymykset olivat helposti ymmärrettävissä ja loogisessa järjestyksessä. Vastaajilla täytyi olla kysymysten vaatima tieto ja halu antaa kysymyksiin kuuluvaa tietoa. (Kananen 2012, 125–127, 136–137.)

2.3.2 Lasten havainnointi varhaiskasvatuksessa

Hyödynsin kehittämistyössäni havainnointia, jota varten olin pyytänyt vanhemmilta kirjallista suostumusta (liite 4). Käytin havainnointiin itse tekemääni havainnointilomaketta (liite 5). Havainnointi oli laadullisen tutkimuksen tiedonkeruumenetelmä. Olin osallistuva havainnoija ja suoraan havainnoiva, koska olin fyysisesti läsnä päiväkodissa ja vuorovaikutuksessa lapsiin. Toisaalta havainnoin kuitenkin etäisenä jäsenenä, koska osallistuin tilanteisiin vähäisesti. Havainnointi oli luonnollisessa ympäristössä tapahtuva eli aito havainnointitilanne. Tiedonkeruu ja analysointi olivat tiiviisti yhteydessä toisiinsa, koska havainnoissa oli samalla reflektoitava tiedon riittävyttä sitä, onko tieto selkeää, mitä tarvitsen. Havainnoin tiettyä ilmiötä tai taitoa. Keskeisiä havainnointialueita olivat lasten vuorovaikutus- sekä leikki- ja taidot. Tarkempaan aiheeseen oli kiinnittyminen ja sukupuolen sekä iän huomioiminen. Käytin strukturoitua havainnointia, jossa lomake auttoi kirjaamaan tarvittavat muistiinpanot ylös. (Kananen 2012, 93, 95–96; Koivunen & Lehtinen 2016, 19, 57.)

Perustilanteiden havainnoinnissa näki lapsen ajattelutapaa, toimintaa ja tunteita, joita eri tilanteet herättivät. Perustilanteita olivat päivittäin toistuvat asiat, kuten pukemistilanteet, riisuutuminen, ruokailut, wc-käynnit ja päivälepo. Ympäristöllä oli aina vaikutusta lapsen levottomuuteen, joten siihen tulisi kasvat-tajan kiinnittää huomiota, esim. liiallinen melu, liian paljon lapsia tilanteessa, liian vähän omaa tilaa, aikuisten sijoittautuminen tilaan. Lapsen yksilöhavainnoinnin perustana oli tahto oppia ymmärtämään lasta ja unohtamaan ennakoajatukset lapsesta. Esimerkiksi omat kielteiset tunteet lasta kohtaan täytyi unohtaa. Havainnointiaikaa tuli käyttää vain havainnoimiseen, koska toiminnan vetäjänä saattoi jäädä jotain huomaamatta. (Koivunen & Lehtinen 2016, 22–23; Koivunen 2009, 24–25.)

Vapaat leikkitilanteet olivat merkittäviä, kun halusi tarkkailla leikkitaitoja ja sosiaalisia suhteita. Havainnointi auttoi selvittämään ristiriitatilanteita, jos muuten voisi olla epäselvää, kuka teki mitä ja kenelle. Esimerkiksi syntipukin roolin saanutta lasta havainnoidessa voikin huomata muiden kiusaavan tai provosoivan kyseistä lasta. Havainnointitaidoissa voi harjaantua ja sitä voi harjoitella. Hyödynsin myös ryhmähavainnoinnin periaatteita, jossa kiinnitin huomiota ryhmän toimivuuteen, sosiaalisiin suhteisiin, ryhmädynamiikkaan sekä ikä- ja sukupuolijakauman merkitykseen. Lapsen käyttäytymistä kannatti havainnoida eri tilanteissa, koska käytös oli usein erilaista ryhmässä kuin kotona. (Koivunen & Lehtinen 2016, 35; Koivunen 2009, 27–28.)

3 LEIKKI-IKÄISTEN KIUSAAMINEN

Leikki-ikäisten kiusaamisesta on tehty joitain aiempia tutkimuksia, mutta aihe on vielä aika tuore. Paananen (2014, 1, 4–5) on tehnyt opinnäytetyön kiusaamisesta päiväkodissa, sen ehkäisemisestä ja puuttumisesta. Hänen työnsä on kvalitatiivinen tutkimus, jossa hän on hyödyntänyt teemahaastattelua päiväkodin työntekijöille. Toija (2016, 1–2, 4) on myös tehnyt opinnäytetyön samaan aiheeseen kuin Paananen. Myös hänellä opinnäytetyö on ollut laadullinen tutkimus ja hän on käyttänyt teemahaastattelua. Analysointimenetelmänä on ollut teemoittelu, ja haastateltavat ovat työskennelleet 1–6-vuotiaiden kanssa. Myllykoski (2015, 1, 4, 34) on tehnyt opinnäytetyön kiusaamisesta päiväkodissa. Myllykoski on käyttänyt focusryhmähaastattelua aineistoista nousseiden

teemojen pohjalta. Hänen työnsä on ollut kehittämishanke, jonka tuotoksena hän on tehnyt kansion päiväkodin työntekijöille. Kansio on nimeltään Kiusaamisen ennaltaehkäisy ja siihen puuttuminen.

Ingström (2015, 1–2) on tehnyt kasvatustieteen maisterin pro gradu -tutkielman Lapsihaastattelu kiusaamisesta päiväkodissa, jossa hän on haastatellut kiusaajia ja kahta muuta lasta. Gradu on ollut osa Kiusaaminen päiväkotiympäristössä -hanketta, ja näin tekijä on löytänyt 15 haastateltavaa. Anttonen ja Haapala (2015, 2) ovat tehneet kasvatustieteen kandidaatin pro gradu -tutkielman Kiusaamisesta varhaiskasvatuksessa – Kasvattajien käsityksiä ilmenemisestä ja puuttumisesta. Tutkimus on toteutettu kyselylomakkeella päiväkodin työntekijöille, joista jokainen on ollut sitä mieltä, että kiusaamista on päiväkodissa. Tärkeimpinä tuloksina ilmi on tullut, että henkilökunnalla on ollut keinoja puuttua kiusaamiseen ja he ovat korostaneet ennaltaehkäisyä.

Tutkimukset alle kouluikäisten kiusaamisesta puuttuvat osittain sen vuoksi, että maiden varhaiskasvatusjärjestelmät eroavat toisistaan. Muualla kouluikä alkaa Suomeen verrattuna aiemmin, joten koulukiusaamisella kuvataan jo yli neli- tai viisivuotiaita lapsia. Sen vuoksi kansainväliset tutkijat eivät aivan ymmärrä Suomen aihetta alle kouluikäisten kiusaamisesta. Esimerkiksi Kanadassa luodaan aktiivisesti tutkimuksia koulukiusaamisesta, mutta alle kouluikäisiä lapsia ei ole erikseen lähestytty, vaan kyse on kouluikäisistä. Muualla maissa lapsia hoidetaan kotona siihen asti, että koulu alkaa tai lapset ovat osa-aikaisissa tarhoissa. Suomen lisäksi Ruotsissa, Sveitsissä ja Amerikassa on tutkittu alle kuusivuotiaiden lasten kiusaamista. On kuitenkin huomattavissa trendi, että pienten lasten kiusaamisen ehkäisy on saanut enemmän kiinnostusta (esim. Monks ym. 2009) kansainvälisten tutkijoiden parissa. (Repo 2015, 62.)

3.1 Ehkäisy ja kiusaamistavat

Uuden varhaiskasvatuslain (540/2018) 10 §:n mukaan lasta täytyy suojella väkivallalta, kiusaamiselta ja muulta häirinnältä. Varhaiskasvatusympäristön tulee olla kehittävä, oppimista edistävä sekä turvallinen. Lapsen ikä, kehitys ja muut edellytykset tulee ottaa huomioon. Aikainen väliintulo lisää lasten psyko-

logista, sosiaalista ja fyysistä turvallisuutta. Laadukkaassa varhaiskasvatuksessa pystytään korjaamaan alkaneita kehityspolkuja. Koulukiusaaminen ja kiusaaminen pienten lasten välillä sisältää joitain samankaltaisuuksia, mutta pienten lasten kanssa pääpainotus on ennaltaehkäisyssä. Kiusaaminen on ryhmäilmiö, joten ennaltaehkäisy on suunnattava mielellään koko ryhmään. Revon mukaan tarkoitus ei ole miettiä, oliko joku teko oikeaa kiusaamista, vaan on varmennettava, ettei teoista pääse muodostumaan kiusaamista. Ehkäisevässä työssä tavoitellaan vaikutusta vallankäyttäjän motiiveihin ja tapaan käyttäytyä sekä yritetään opettaa lapselle vaihtoehtoinen toimintatapa. Ehkäisy lähtee työyhteisön sitoutumisesta ja osallistumisesta ja pedagogisten ratkaisujen käyttämisestä. Kiusaamisessa on kyse itsehillinnän ja kontrollin vajavuudesta eli keskeneräisistä itsesäätelyn kyvyistä. Kasvattajan tulee opettaa lapsia hallitsemaan negatiivisia tunteita. Empatiataidot, moraalinen kehitys, itsesäätely ja itsehillintä ovat opittavissa. (Repo 2015, 15, 17, 27, 100, 144; Varhaiskasvatuslaki 540/2018.)

Kaikki eivät osaa havaita kiusaamistilanteita. Erityishervät sekä herkät ihmiset pystyvät usein ymmärtämään, mitä tapahtuu ja miksi toinen tulkitsee sen kiusaamisena. He ovat taitavia ja motivoituneita ennaltaehkäisemään ja puuttumaan kiusaamistilanteisiin. Aikuisen suhtautuminen kiusaamistilanteisiin tulee olla oikeudenmukainen, kuunteleva ja vakavasti ottava. Työyhteisössä voi olla esimerkiksi kaksi aikuista erityisvastuussa kiusaamisesta, jota he voivat jakaa osaamisensa muiden kanssa. Ennaltaehkäisyyn tarvitaan aikaa ja resursseja, joten turhautumisia voi syntyä, jos työaika menee konfliktien ratkomiseen. Herkät aikuiset sopivat paremmin ennaltaehkäisyyn ja kiusattujen tukemiseen. Vähemmän herkät aikuiset voivat soveltua ennemmin kiusaajien kuriin saamiseen ja aggressiivisten lasten kanssa työskentelyyn. (Satri 2015, 85–86.)

Erityishervät vanhemmat saattavat kokea itsensä hankalaksi, jos huomauttavat kiusaamisista ja tavoittelevat lapsensa etua päiväkodissa. Kiusattu lapsi tarvitsee kotona tukea, kuuntelua sekä lohdutusta vanhemmiltaan. Kun vanhempi kertoo kiusaamisesta päiväkodin henkilökunnalle, se tulee ottaa vakavasti. Vaikka kyse olisikin satunnaisesta konfliktitilanteesta, aikuisten täytyy silti pystyä puuttumaan ongelmaan, eikä antaa lasten selvittää sitä keskenään tai jättää asia sikseen. (Satri 2015, 88–89.)

Ennaltaehkäisyssä aikuisen rooli on tärkeä, mutta merkittävää on myös omaikäisten vertaisryhmältä saatu hyväksyntä. Tehokkaammin lapset vaikuttavat toisiinsa. Empaattinen ja erityisherkkä lapsi voi helposti asettua kiusatun asemaan ja mennä puolustamaan häntä. Usein muita puolustavasta henkilöstä tykätään. Herkän voi olla kuitenkin vaikea puolustaa, jos itseä kiusataan. Toisaalta myös kiusaaja saa suosiota, mutta enemmänkin pelon avulla, ei niinkään, että hänestä pidettäisiin. Ryhmähenkeä luodessa ja kiusaamiseen puuttumisessa olennaista on aikuisen opastus siihen, että lasten toimintatavat parantavat kaikkien hyvinvointia. Päiväkoti ja ala-asteen ensimmäiset luokat ovat tärkeimpiä paikkoja luoda ryhmähenkeä ja ennaltaehkäistä kiusaamista, koska aikuisella on silloin eniten auktoriteettia. (Satri 2015, 92–93.)

Kiusaamista on kaikenikäisten välillä ja erilaisissa ympäristöissä. Puhutuimpia kiusaamisympäristöjä ovat koulut ja työpaikat, mutta myös päiväkotikiusaamista on alettu tutkimaan viime vuosina. Kaikki ristiriidat ja yhteenotot eivät ole kiusaamista. Kiusaaminen on toistuvaa, jatkuvaa ja systemaattista, sekä voi vaihtaa muotoaan. Vaikka kiusaamisen kohde vaihtuisikin, systemaattinen pahan mielen aiheuttaminen systemaattisesti on kiusaamista. Kiusaamisessa kahden tai useamman henkilön välille tulee negatiivinen vuorovaikutuksen kehä ja voimasuhteen jakautuvat epätasaisesti. Se tarkoittaa valtaepätasapainoa, jossa uhrista etsitään heikkouksia ja uhri joutuu puolustuskyvyttömään paikkaan. Kiusaamisen muotoja ovat suora ja epäsuora kiusaaminen sekä fyysinen ja psyykinen kiusaaminen. Lisäksi on vielä sanallista ja sosiaalista kiusaamista. Sosiaalinen kiusaaminen ilmenee ryhmän vuorovaikutussuhteissa, jossa kiusattu voidaan esimerkiksi eristää ystävyys-suhteista. Fyysinen kiusaaminen on suoraa ja muut muodot voivat olla suoraa tai epäsuoraa. Epäsuora kiusaaminen on selän takana puhumista. (Repo 2015, 43, 46, 80; Satri 2015, 13–16.)

Pojat kiusaajina käyttävät usein enemmän fyysistä muotoa kuin tytöt, vaikka poikkeuksiakin on. Tyttöjen käyttämä kiusaamismuoto on enemmän epäsuoraa ja vaikeammin tunnistettavissa. Kaikki aikuiset eivät osaa niin herkästi havainnoida tilanteita ja sitä, miksi joku kokee sen kiusaamisena. Aikuiset voivat kuitenkin harjoittaa omaa sensitiivisyyttään tunnistaa kiusaaminen. Kiusaamisen ennaltaehkäisy ja kiusaamisen puuttumiseen edellyttää aikaa ja resurs-

seja. On kuitenkin hyvä erottaa satunnaiset välikohtaukset säännöllisesti toistuvasta kiusaamisesta, vaikkakin nekin täytyy selvittää. Hamaruksen mukaan kiusaaminen on väline, jonka avulla kiusaaja pyrkii tavoittelemaan asioita. Asiat voivat olla esimerkiksi vallan, aseman tai suosion saavuttaminen ja ylläpitäminen. Koulukiusaajat uskovat omaan fyysisiin ja sosiaalisiin taitoihin, mutta eivät koe saavansa perheeltä ymmärrystä ja hyväksyntää. Pienten lasten kanssa oleellista on suojella kiusaajaa, koska hänelläkin on etuoikeus saada oppia taitoja ryhmässä toimimisesta ja toisten huomioon ottamisesta. Kukaan ei synny kiusaajaksi tai kiusatuksi. (Satri 2015, 16, 25–26, 28, 85–86, 89.)

3.2 Riskiryhmät ja puuttumisen keinot työntekijälle

Selkeää vastausta ei ole siihen, kenestä tulee kiusaaja, kiusattu, apuri, kannustaja tai puolustaja. On kuitenkin havaittu, että riskiryhmään kuuluvilla lapsilla on isompi todennäköisyys olla tekemisissä kiusaamisen kanssa. Riskiryhmään lukeutuvat lapset ovat niitä, jotka tulevat torjutuiksi ryhmässään. Herkemmin torjutuksi tulevat aggressiivisesti käyttäytyvät lapset sekä ujut ja syrjään vetääntyvät lapset. Kiusatuista lapsista osa kiusaa myös muita, jolloin käytetään nimitystä kiusaaja-uhri. Usein kiusaaja-uhri on kiusatusta epätyypillisemmin aggressiivinen ja räjähdysherkkä. (Mistä kiusaaminen johtuu? s.a.; Repo 2015, 138.)

3.2.1 Aggressiivinen käyttäytyminen ja erityistä tukea tarvitsevat lapset

Aggressio voidaan jakaa reaktiiviseen aggressioon ja proaktiiviseen aggressioon. Reaktiivisessa käytöksessä lapsi toimii suuttumustilan vallassa ja on impulsiivinen. Aggressio on tällöin kontrolloimatonta ja äkkipikaista, ja sen vuoksi seurauksena on usein torjunta. Aggression vuoksi muut lapset tulkitsevat käyttäytymisen häiritseväksi, ja siitä syystä kyseinen lapsi on kiusaaja-uhri. Reaktiivisesta aggressiosta on käytetty myös nimeä provokatiivinen uhri, jonka mukaan he provosoisivat muita kiusaamaan itseään. Kukaan lapsi ei kuitenkaan halua tulla kiusatuksi, vaan kyseessä on taitojen, sosiaalisen kompetenssin, puutteesta. Aikuisen on nähtävä lapsen kykenemättömyys ratkoa tilanne itse, joten tilanteen selvittäminen edellyttää aikuisen apua. Reaktiivisesti käyttäytyvällä lapsella on kuitenkin tarve hyväksynnälle, kannattelulle ja rakkaudelle ja

hän tarvitsee empaattisen ja sensitiivisen aikuisen tukea. Reaktiivisesti aggressiivista lasta tulee auttaa liittymään muiden leikkeihin, koska usein se on vaikeaa. Aikuisen on hyvä näyttää toimintamalleja, miten ryhmässä kuuluu toimia ja avustaa lapsi leikkiin mukaan antamalla hänelle esimerkiksi roolin ja katsoa, että lapsi löytää paikkansa siinä. (Repo 2015, 138–140.)

Lapsen käyttäytyttyä äkkipikaisesti ja aggressiivisesti hänen on saatava aikuisen tukea ja kannattelua sylillä. Lapsen tunteet on hyvä nimetä ääneen ja sanoa, että ne ovat hyväksyttäviä, mutta ketään ei saa vahingoittaa eikä mitään rikkoa. Sylissä lapsi tuntee olevansa hyväksytty ja hän pystyy aikuisen avulla purkamaan tunteen vahingoittamatta muita. Sylissä pitäminen tulisi jatkua niin kauan, kun tunnereaktio poistuu ja aggressiivisen käyttäytymisen vaara on ohi. Lapselle tulee sanoa, että tulee aikuisen luokse heti, kun tuntee suuttuvansa näin kovasti. Lapsen rauhoituttua tulee käydä läpi, mistä mielipaha tuli ja seurasiko siitä mielipahaa myös muille. Torjutuksi tullessa aikuisen pitää turvata kokemus liittymällä itse leikkiin mukaan. Jos mielipahaa on koitunut muille, voidaan yhdessä miettiä, miten se voitaisiin hyvittää esimerkiksi leikin korjaaminen tai anteeksi pyytäminen. Lasta ei saa jättää yksin miettimään tapahtunutta. (Repo 2015, 140.)

Proaktiivisesti aggressiivisessa käyttäytymisessä ei ole suuttumustilaa, vaan käytös on suunnitelmallista ja manipulatiivista. Hän käyttää henkistä ja fyysistä väkivaltaa saavuttaakseen omat tavoitteet ja määränpään. Heillä on ihailijoita, mutta silti osa lapsista torjuu proaktiivisesti käyttäytyvää. Lapsi on sosiaalisesti taitava, esimerkiksi lukemaan ryhmän dynamiikkaa, mutta hänellä voi olla puutteita muilla sosiaalisen kompetenssin osa-alueilla, kuten empatiataidoissa. Proaktiivisesti käyttäytyvä lapsi on dominoiva ja kohdistaa aggression tiettyihin lapsiin. Tässä käyttäytymisessä lapsi on oppinut, että aggressiivinen käytös palkitsee. Aikuisen täytyy vahtia, ettei käytös palkitse ja asettaa rajat. Aikuisen on opetettava vaihtoehtoinen malli, koska lapsi on oppinut aggressiivisen toimintatavan jo hyvin pienessä. Lapselle kerrotaan, että aikuinen tulee puuttumaan aggressiiviseen käyttäytymiseen joka kerta. Lapsi tarvitsee kuitenkin rakkautta ja positiivista palautetta onnistumisista. (Repo 2015, 142–143.)

Erityistä tukea tarvitsevat lapset ovat paljon muita tiheämmin riskiryhmässä päätyä tekemisiin kiusaamisen kanssa. He tulevat herkemmin torjutuksi ryhmässä sekä ajautuvat usein kiusaaja-uhrin asemaan. Erityistä tukea tarvitseva on suuressa riskissä jäädä ryhmän ulkopuolelle ja syrjäytyä. Lapsella on yksilölliset tarpeet, jotka hoitajien tulisi ottaa huomioon. Inklusioajattelu on korvannut integraatiokäsitteen. Integraatiossa ajatellaan yksilön olevan kuntoutettavissa sairaudestaan, mutta häntä pidetään paikoin toimintavajaisena ottaa osaa yhteiskunnan toimintaan. Inklusiossa ajatellaan vammaisen olevan täysin tasavertainen yhteiskunnan jäsen ja tuki tuodaan yksilön luokse. Inklusioajattelussa on väärin kätkeä erityistä tukea tarvitsevat omiin opetusryhmiin sekä laittaa lasta yleisopetukseen ilman tarpeellisia tukitoimia. Molemmat ovat syrjintää. Lasta tulee tukea kokonaisvaltaisesti ja auttaa häntä saamaan ystäviä ja ylläpitämään näitä suhteita. On tärkeää pohtia, millaisesta ryhmästä esimerkiksi autistinen lapsi hyötyy eniten, jotta hän saa tarpeeksi tukea arjen toiminnoissa ja ystävyysuhteissa. (Repo 2015, 150–151.)

3.2.2 Kiusaamisen ja herkkyyden yhteys

Noin 15–20 prosenttia väestöstä on erityisherkkiä, eli heillä on synnynnäisesti hermostollista herkkyyttä. Sensitiivisyys kuvaa erityisherkkää yleensä hyvin, ja se on usein osana heidän temperamenttiprofiiliaan. Englanniksi erityisherkkää kuvataan nimellä HSP:llä *highly sensitive person* sekä aistien käsittelyn tai hermoston käsittelyn herkkyytenä *sensory-processing sensitivity*. Suomen kielessä puhutaan aisti- tai tunneherkkyydestä. Erityisherkkä reagoi sisäisesti vahvasti erilaisiin ärsykkeisiin, ja sitä voi olla vaikea ulkopuolisen havainnoida. He myös havainnoivat hienovaraisesti ja käsittelevät tietoja syvällisesti joskus tiedostamattakin. Erityisherkkät kuormittuvat helposti ja ovat uusissa tilanteissa tarkkailevia ja muita arempia. Erityisherkkistä 30 prosenttia ovat ekstroverttejä ja loput 70 prosenttia introvertteja. 30 prosenttia erityisherkkistä on elämänkukaisia, ja myös introvertit voivat olla elämänkukaisia esimerkiksi harrastamalla itsenäisesti. (Satri 2015, 35–36.)

Herkkyyden myötä ihmisen persoonaan vaikuttavat myös temperamentti- ja persoonallisuuspiirteet. Temperamentilla tarkoitetaan synnynnäistä reagointitaijumusta. Persoonallisuus taas muovautuu kasvuympäristöä peilaten. Noin

33 prosentilla erityisherkeitä on ollut haastava lapsuus. He kasvavat herkemmin kroonisesti ujoiksi, aroiksi, ahdistuneiksi ja masennukseen taipuvaksi sekä kokevat häpeän tunnetta usein. Muutkin kuin vaikean lapsuuden eläneet erityisherkeitä ovat alttiita masennukseen ja ahdistukseen stressaavassa elämäntilanteessa. Toki ihminen voi kasvaa araksi, ujoksi, kärsiä huonosta itse-tunnosta ja yli huolestua, vaikka ei ole erityisherkkä. Lapsuuden tiivis vuorovaikutus hoitajaan luo perustan kiintymisen tavoille. Alle 50 prosenttia ihmisistä kasvavat turvattomassa kiintymyssuhteessa. Suhde voi olla välttelevä, takertuva tai pelokas. Välttelevän kiintymyssuhteen sisäistävällä ihmisellä on ylisäätelevää tunneilmaisua eli vähäistä tunneilmaisua ja vaikeuksia tunnistaa tunteitaan. Takertuvan kiintymyssuhteen omaksunut ali säätelee tunteitaan ja hänellä on usein paljon tunnepitoisia muistoja lapsuudesta. Pelokkaassa eli jäsentymättömässä kiintymyssuhteessa ihminen on kokenut kaltoinkohtelua ja väkivaltaa ja näin ollen turvattomuutta. Kiintymysmalli vaikuttaa ihmiseen myös aikuisena, mutta se voi kuitenkin vaihtua elämäkokemuksen kautta. (Satri 2015, 38–40.)

Erityisherkkien ihmisten joutuminen kiusaamisen kohteeksi on yleistä, mutta on myös monia erityisherkkiä, joita ei olla kiusattu. Kiusattuina on myös monia, jotka saattavat olla herkkiä tai kokemusten herkistämiä, mutteivat erityisherkkiä. Herkillä ihmisillä on vaikeutta turvautua aggressioon, mikä näkyy voimakkaana reagoitina tunnetasolla. Erityisherkkä on vastakohta narsismille, koska he kykenevät asettumaan toisen asemaan ja ovat aidosti tunneherkkiä. Ilmaisui- ja tulkintaeroja tulee silloin, kun herkkä ja ei niin herkkä ovat vuorovaikutussuhteessa. Herkkä ihminen tulkitsee vaikeaksi toisen epäsensitiiviset tai puolihuolimattomat kommentit. Herkkä ihminen haluaa myös toimia harkitsevasti rauhassa, ja toinen taas toimii ilman epäröintiä. Herkät ihmiset ohjautuvat sisältäpäin kuunnellen omatunnon ääntä, ja vähemmän herkkät ovat jäykempiä ja ohjautuvat ulkoapäin. On olemassa tietynlainen ihmisryhmä, jotka eivät voi sietää herkkää ihmistyyppiä, vaan haluavat itse suunnitella ja kaa-voittaa kaiken. (Satri 2015, 43, 46–48.)

Voi olla vaikea ymmärtää, että lapsi ei pärjää ikäistensä seurassa tai uskalla sanoa kiusaajilla vastaan. Varhaiskasvattaja voi huomaamattaan vähätellä lapsen kokemusta ja neuvoa olemaan välittämättä, pitää puoliaan tai sanoa

kiusaajille takaisin. Arka lapsi ei kuitenkaan pysty pitämään puolia ja pyytessä apua hän todella tarvitsee sitä. Jos herkkä lapsi on joutunut kestäämään kauan kiusaamista ja on täynnä vihaa, hän saattaa oppia käyttämään väkivaltaa. Silloin voi käydä niin, että itseä puolustavaa aletaan pitää kiusaajana. Kiussattua saatetaan ärsyttää tahallaan, jolloin hän turvautuu aggressioon ja kiussatut pääsevät päihittämään hänet. Ohjeena voidaan käyttää kiussatun reagoimattomuutta kiusaamisyrityksiin, jolloin kiusaajat lopettavat helpommin. Pitkään käytettynä se kuitenkin lamaannuttaa kiussatun ja hän kääpertyy itseensä. Herkkä ihminen kokee kiusaamisen silti satuttavan, vaikkei reagoi siihen. (Satri 2015, 67–69.)

3.2.3 Ujot ja syrjään vetäytyvät sekä yksinäiset lapset

Syrjään vetäytyvän ja ujon lapsen on todettu olevan riskiryhmässä joutua kiussan kohteeksi. Torjutuksi tuleminen voimistaa vielä enemmän eristäytyvää käyttäytymistä. Riski päätyä kiussatuksi vahvistuu vain, jos ryhmässä on aggressiivisesti käyttäytyviä lapsia. Riskitekijät kiusaamiseen edellyttää kuitenkin aina ryhmää ympärille, koska kiusaaminen on ryhmäilmiö. Ujon ja syrjään vetäytyvän lapsen vuorovaikutus muiden lasten kanssa ole niinkään negatiivista, mutta myönteistä vuorovaikutusta voi olla vielä vähän, saatika ollenkaan. Vastavuoroisesti lapseen ei oteta kontaktia, joten hänkään ei hakeudu kontaktiin muiden lasten kanssa. Sen vuoksi vetäytyvän lapsen näkökanta muista voi saada negatiivisen tuntuman, vaikka ulospäin vuorovaikutus näyttää neutraalilta. Riski tulla torjutuksi kasvaa, jos lapsi ei saa positiivisia elämyksiä ympäristöltä. (Repo 2015, 144–145.)

Hiljaisen lapsen taustalla saattaa olla moninaisia ongelmia lapsuudesta, mutta toisinaan hiljaisuus johtuu vain persoonallisuuseroista. Varhaiskasvattajan tulee olla selvillä, mistä hiljaisuus johtuu ja haittaako tilanne lasta. Syrjään vetäytymisen syyt täytyy selvittää. Hiljaisuus ei kuitenkaan aina ole ongelma, koska se on osalle lapsista luontainen tapa olla osa ryhmää. Suurissa ryhmissä aremmat lapset jäävät helposti omiin oloihinsa. Maahanmuuttajataustaiset lapset voivat vetäytyä kielimuurin vuoksi tai sitten he voivat alkaa häiriköidä ja muuttua levottomiksi, kun eivät ymmärrä miten pitää toimia. Aikuinen voi yksinkertaisillakin keinoilla rohkaista lasta ja antaa osallistumismahdolli-

suuksia erilaisille lapsille. Arkaa lasta on tärkeä kannustaa ja tukea sensitiivisesti ja varovasti mahdollisimman pitkään, jotta lapsen itseluottamus kehittyy hiljalleen. Konkreettiset järjestelyt auttavat vuorovaikutusta, esimerkiksi istumajärjestys ja ohjaus, jotta lapsi mahtuu mukaan ja osaksi ryhmää. Varhaiskasvattaja voi pitää tavoitteena, että lapsi kertoo päivittäin vähintään muutamia ajatuksia ääneen. Työntekijän tulee myös olla aktiivisesti tietoinen, että tietää jokaisen lapsen päivästä. On hyvä kiinnittää huomiota, että sama lapsi voi käyttäytyä hyvin eri tavalla eri aikuisen kanssa, joten silloin tulisi kiinnittää huomiota omiin käytänteisiin. (Cantell 2010, 68–71, 75–77, 80; Repo 2015, 146.)

Hiljaiselle ja ujolle lapselle tärkeää on pitkäkestoiset ihmissuhteet, jossa on hyvä luottamussuhde ja lapsi tulee ymmärretyksi. Aikuinen täytyy puuhailla ja viettää aikaa lapsen kanssa ja ohjailla leikkiä niin, että lapselle tulee positiivisia kokemuksia. Ilolla ja huumorilla voi luoda luottamusta ja lapsi voi mielellään kuunnella ja seurata aikuista, vain olemalla mukana toiminnassa. Joskus vetäytyneellä lapsella voi olla kielellisen kehityksen viivästymistä, mutta jos hän puhuu kotona ja muualla, ei hän vain ole vielä uskaltanut puhua päiväkodissa. Jos huolenaiheena epäillään neurologisia erityishäiriöitä voi ottaa yhteyttä erityisammattilaiseen, kuten erityislastentarhanopettajaan. (Repo 2015, 146–147.)

Yksinäiset lapset ovat monesti aggressiivisempia ja muita häiritseviä kuin muut lapset. Heillä on myös harvemmin prososiaalista käyttäytymistä, josta seuraisi positiivisia vaikutuksia toisen lapsen hyvinvoinnille. Yksinäiset lapset ovat Perren (2000) mukaan usein uhreja ja kiusaaja-uhreja, joten he ovat torjuttuja sekä kiusattuja. Yksinäisyys on tyytymättömyyttä sosiaalisiin suhteisiin tai niiden puuttumiseen. Emotionaalisessa yksinäisyydessä lapselta puuttuu ystävyssuhde ja sosiaalisessa yksinäisyydessä lapselta puuttuu kaveripiiri. On vaikeaa tietää, voiko yksinäisyyden takia joutua kiusatuksi vai onko kiusaamisen takia jäänyt yksinäiseksi. Muita kiusaavilla lapsilla on usein ystäviä. Yksinäisyyteen liittyy heikko sosiaalinen kykenevyys sekä negatiivinen käsitys itsestä, alistuvuus, vetäytyminen ja ujous. (Repo 2015, 148–149.)

3.3 Kiusaamiseen puuttuminen yleisesti ja lyhytkantoiset seuraukset

Kiusaamista ei ole aina helppo havaita, ja puuttuminen voi olla vielä vaikeampaa. Aikuinen ei aina tunnista kiusaamista, eikä ole aina paikalla, kun sitä tapahtuu. Lapsille sivusta katsominen voi tuntua hyvin pahalta, eivätkä he uskalla tai kykene puuttumaan asiaan tai kertomaan aikuiselle. Sen vuoksi aikuisen tulee puuttua kiusaamiseen, koska lapsille se voi olla liian haasteellista. Kiusaajat eivät aina ymmärrä kiusaavansa, vaan ovat hämmentyneitä tilanteessa. Kiusaaja voi pitää käytöstään humoristisena, mutta kiusattu voi kokea tilanteen päinvastaisesti. Aikuisilta tarvitaan selvää väliintuloa, jonka avulla lapset näkevät hyvän käytöksen säännöt. Varhaiskasvattaja ei saa vähätellä tilannetta tai jättää sitä hoitamatta. Lasten luokittelu riskiryhmiin voi tahtomatta aiheuttaa lapsen leimaamista kiusaajarooliin. Esimerkiksi aggressiivisuus on riskitekijä kiusaamiselle, joten aggressiivisesti käyttäytyvä lapsi voidaan helposti leimata kiusaajaksi ja saada syntipukin roolin. Riskiryhmien tunnistaminen on tärkeää, mutta syyttäminen voi jopa ohjata lasta kiusaamisen aloittamiseen. (Cantell 2010, 107–111; Repo 2015, 59–60.)

Kiusaamista on lähes jokaisessa yhteisössä, vaikka sitä saatetaan kieltää. Ei pidä ajatella, että esimerkiksi päiväkotia on epäonnistunut, jos siellä esiintyy kiusaamista. On vain hyvä, että asiasta puhutaan avoimesti ja lapset kertovat aikuisille tilanteista. Varhaiskasvattajat ovat otollisessa asemassa, kun saavat vaikuttaa lasten käytökseen varhaisessa vaiheessa, kun lapsi vielä opettelee sosiaalisia taitoja, tunnetaitoja ja toisen huomioon ottamista. Kiusaamisen ratkaisukeinoja tulee käsitellä lapsien kanssa, vaikkei se siinä hetkessä olisi ajankohtainen. Useiden kiusaamisten taustalla on erilaisuuden sietämisen vaikeus. Lasten kanssa on hyvä pohtia ”Oikeaa” ja ”Väärää” toimintaa. Oleellista on turvallinen ilmapiiri ja yhteiset pelisäännöt. Lapsen kokemuksia ei saa mitätöidä ja on käsiteltävä lapsen kanssa sitä, millaisesta kohtelusta pitää kertoa aikuiselle, vaikka kiusaaja kieltää kantelemasta. Kasvattajien vuorovaikutus tulee olla avointa, ja joskus vähättely haittaa kasvattajien yhteistyötä ja puuttumista kiusaamiseen. Aikuisen tulee olla mukana selvittämässä kiusaamistilanteita päiväkotikäisten kanssa. Vanhempien kanssa keskusteltaessa on hyvä saada yhteinen linja sovittua. Vanhemmat reagoivat kiusaamiseen eri tavoin, ja se saattaa olla hyvin herkkäkin paikka. (Cantell 2010, 111–114; Katri 2015, 59, 84.)

Todellisuudessa voi olla hankalaa erottaa kiusaamisen ehkäisyä ja kiusaamisen puuttumista, mutta aikuisten ottaessa kantaa tilanteisiin kiusaaminen vähenee. Aikuisen tulee olla läsnä ja ohjata lapsia. Jos lapsi esimerkiksi kiristää toista lasta johonkin toimintaan sillä, että syntymäpäiväkutsu peruuntuu, aikuisen tulee näyttää, että on huomannut tilanteen. Vakava suhtautuminen voi jo riittää, tai sitten aikuinen kysyy, miksi lapsi käyttää tällaista kiristystä. Aikuinen sanoo, miten lapsia kutsutaan syntymäpäiville ja ettei uhkailu liity asiaan millään tavalla. Kutsuvieraat lapsi voi miettiä rauhassa kotona. Kiusaamistilanteet tai konfliktit ovat joka kerta omanaisiaan, joten selvää yhtä ratkaisumallia ei ole. Havainnoinnin, lasten tuntemisen ja sensitiivisyyden perusteella aikuinen valitsee toimintatapansa. Kiusaamistilanteissa täytyy miettiä lasta tarkemmin: Onko hän tullut torjutuksi ja millainen valta-asema hänellä on? Onko hänellä puutteita sosiaalisissa taidoissa esimerkiksi, millaiset ystävyysuhteet hänellä on? (Repo 2015, 204–205.)

Itsetunnon ja minäkuvan lähtökohtana on kokemus, että on kelpaava, arvokas ja hyvä. Jo hyvin varhain lapsuudessa itsetunto muovaantuu, ja se voi olla puutteellinen. Jos joutuu kiusatuksi, se vaikuttaa hyvin haitallisesti itsetuntoon. Henkilö voi tuntea syyllisyyttä, kokea olevansa epäonnistuja sekä ajatella olevansa huono ja arvoton. Hän voi kokea aiheuttaneensa muille tai itselleen paha teoillaan tai vain olemassaolollaan. Tutkimuksien mukaan kiusattujen lasten itsetunto on usein heikompi, ja heillä todetaan enemmän masennusta, ahdistuneisuutta ja itsetuhoisia ajatuksia (Rigby 2013). Lapsena kiusanneet ovat riskiryhmässä kokea epäsosiaalista käyttäytymistä ja syrjäytymistä yhteiskunnasta esimerkiksi päihteiden käytön ja rikosten vuoksi. Aikuisista eniten oireilevat ne, jotka ovat olleet lapsena kiusaajina sekä kiusattavina, ja kiusaamiskäyttäytyminen voi hyvin jatkua myös työelämässä. Pienten lasten kiusaamisen pitkäaikaisseurauksia ei ole tutkittu, mutta seuraukset eivät ole ainakaan lievemmät, jos kiusaaminen on alkanut jo päiväkotikäisenä. Kiusaaminen voi muodostua osaksi kiusatun identiteettiä, jolloin siitä on vaikea päästä irti myöhemmin. Tutkimuksissa todetaan, että kiusatuksi joutuminen ennen koulun alkua vaikuttaa ainakin koulunkäyntiin. Eheytymiseen ihminen joutuu kokemaan itsensä täysin uusiksi, kuka ja millainen hän on ja onko hänellä lupa olla sitä, mitä on. Omien piirteiden ja persoonallisuuksien hyväksyminen auttaa

eheytymään. Myös omien taitojen parantaminen auttaa pääsemään irti kateudesta ja katkeruudesta. Omanarvontuntoinen henkilö on muille kunnioittava ja tasavertainen sekä vaatii samaa myös itselle. (Repo 2015, 14–15; Satri 2015, 180–182.)

3.4 Ehkäisy pedagogisin menetelmin

Lapsen itsesäätelytaidot ja sosiaaliset kyvyt eivät kehity, jos lasta rangaistaan. Rankaisun sijaan voidaan hyödyntää pedagogisia menetelmiä, joiden ansiosta lapsen taidot kehittyvät. Myös kiusaava lapsi tarvitsee laadukasta pedagogiikkaa. Rangaistusten sijaan käytetään toisin sanoen loogisia seurauksia, jotka tukevat lapsen sosiaalis-emotionaalista kehitystä. Sosiaalis-emotionaalisilla taidoilla tarkoitetaan tunnetaitoja ja vuorovaikutustaitoja lasten ja aikuisten kanssa. Joidenkin mielestä seuraamus on sama asia kuin rangaistus ja sen vuoksi tekopyhä ajattelutapa, mutta seuraamuksella on eri lähtökohta kuin rangaistuksella. Lapsen sosiaalis-emotionaalinen kehitystaso otetaan siinä huomioon, ja toiminta perustuu logiikkaan. Sosiaali-emotionaalista tukea ilmentää lapsen aggressiivisuus, uhmakkuus, levottomuus, vetäytyneet käyttäytymisen ja voimakkaat tunnepurkaukset. Lapselle annetaan vaihtoehtoinen toimintatapa tulevaisuutta varten, ei vain kielletä, mitä hän ei saa tehdä. Kasvatuskeskustelun perusideaa (taulukko 1) voi hyödyntää kaikkien lasten kanssa ja varsinkin heidän, jotka tarvitsevat sosiaalista ja emotionaalista tukea. (Ahonen 2017, 16, 31, 231–233, 237; Repo 2015, 168.)

Taulukko 1. Kasvatuskeskustelun runko (Ahonen 2017, 237)

1. Luodaan lämmin ja turvallinen vuorovaikutusta ruokkiva ilmapiiri.
2. Selvitetään yhdessä keskustellen, mitä tilanteessa tapahtui.
3. Kartoitetaan, mitä lapsi teki tilanteessa.
4. Pohdintaa, miksi lapsi toimi tilanteessa kuten toimi.
5. Arvioidaan, miten lapsen toiminta vaikutti muihin.
6. Keskustellaan, miten tilanne olisi voitu ratkaista paremmin.
7. Laaditaan suunnitelma vastaavanlaisten tapahtumien varalle.

Pedagogista menetelmää hyödyntäen palkitsemisesta täytyy luopua käyttämällä ”jos, niin” -sijasta ”nyt, kun” -ajattelua: Nyt kun olet siivonnut, mennään

jäätelölle. Näin aikuinen välittää aitoa iloa ja positiivista palautetta lapselle palauttamatta. Lelujen kerääminen voi onnistua paremmin esimerkiksi pelin kautta. Kiusaaminen on yksi niistä syistä, jonka vuoksi lapsi tarvitsee kannustavaa pedagogiikkaa, kuten taidetta, liikuntaa, musiikkia, askartelua ja pelejä. Kun lapset ovat saaneet onnistumisen tunteita ja iloa, he jaksavat olla maltillisemmin. (Repo 2015, 169–170.)

Orpinasin ja Hornin (2010) kehittämä kahdeksasosainen malli ehkäisee kiusaamista. Ensimmäinen osa-alue on *excellent teaching* eli kiehtova opettajuus, ja se viittaa valmisteltuun toimintaan lapsille ja lasten motivointia. Varhaiskasvattajan täytyy osata opettaa pienille lapsille, hallita ryhmädynamiikka, ryhmäprosessi ja tietää oppimisstrategiat. Oppimisympäristöllä on suuri vaikutus siihen, että työntekijä voi opettaa kiehtovasti, joten ne liittyvät vahvasti toisiinsa. Oppimisympäristöllä täsmennetään fyysistä, psyykkistä, sosiaalista, kognitiivista ja emotionaalista ympäristöä. Oppimisympäristöön vaikuttavat kulttuuri ja rakenteet ja se tulisi koota niin, että se innostaa lapsia. Oppimisympäristöt tulisi rakentaa niin, että ”poikien” ja ”tyttöjen” leluja on samoissa huoneissa, jotta leikkiä syntyisi monipuolisesti sukupuolten välille. Leikkejä voidaan rikastaa myös niin, että lapset rakentavat leikkiin jotain uutta esimerkiksi askartelua pöydässä. Se motivoi lapsia pöytäpuuhiin, joista usein pojat eivät ole niin kiinnostuneita. Jonkin leikkitalan leikkiä voidaan muuttaa esimerkiksi kuukausittain ja purkaa samalla sukupuolistereotypiaa tekemällä sinne jotain, mikä kiinnostaa sukupuolesta riippumatta, esimerkiksi laivaleikki. (Repo 2015, 170, 194–198.)

Yhtenä osa-alueena on rajojen asettaminen, jossa opetetaan lapselle, mikä on sallittua ja mikä ei. Rajojen kautta lapsi oppii itsehillintää ja -hallintaa, ja ne vahvistavat vielä kypsytöntä itsesäätelyjärjestelmää. Rajoja asettaessa tulee käyttää valtaa oikein, jotta se tukee lasta, ei kovina käskyinä, jotka pelottavat. Rangaistukset eivät ole osa rajojen säätelyä, vaan aikuisen pitää antaa rohkaisua, apua ja myönteistä palautetta. On tiedettävä, että lapsi ymmärtää, mitä häneltä odotetaan ja katsotaan, että lapsi osaa toimia vaihtoehtoisella tavalla. Jos rajoja rikotaan, kielletään ja näytetään, miten tulee toimia. Lapsi voidaan myös ottaa välittömästi syyliin, kun teko tapahtuu. (Repo 2015, 172–173.)

Aikuisen katse ja läsnäolo auttavat pientä lasta muistamaan säännöt, ja se tuo myös turvallisuutta, että häntä puolustetaan tarpeen tullen. Lämmin vuorovaikutuksen kokeminen aikuisen ja lapsen välillä edistää lapsen oppimista ja käyttäytymistä. Riittävä kosketus, katsekontakti ja yksinomainen huomio tukevat vuorovaikutusta. Aikuisen tulee sanoittaa tapahtumia ja tunteita lapselle ja kuunnella aktiivisesti lapsen vastaukset. Tilanteiden selittäminen auttaa lasta korjaamaan käyttäytymistä. Selkeät pyynnöt, kuten ”Ole hyvä ja laita lasi pöydälle” ovat myös helpommin ymmärrettävissä kuin sanomalla ”Ole varovainen”. Lapsen rikkoessa rajoja voidaan häneltä kysyä ”Mitä sinä teet?” ja näin saavutetaan lapsi havaitsemaan ja sanomaan ääneen tekonsa kertomalla itse tai kuuntelemalla, kun aikuinen kertoo sen, jos vastausta ei tule. Seuraavaksi lapselta kysytään: ”Onko teko sallittua?”, ja jos vastausta ei saada, aikuinen sanoo sen ääneen. Lapsen on pysähdyttävä kuuntelemaan, mutta keskustelu ei saa olla vihamielinen, vaan rauhallinen, ja aikuisen tulee olla lapsen lähellä. Viimeinen vaihe on johdattelua, jossa lapselta kysytään, miten hän toimii jatkossa. Tämä konkretisoi sitä, että kysymysten avulla säännöt palautetaan lapsen mieleen. Jos edelliset keinot eivät ole tehonneet, täytyy käyttää vaatimuksia ja komentoja. Lapselle selitetään, että käytöksestä ei enää keskustella, vaan siihen on saatava nyt muutos. Sanotaan esimerkiksi suoraan: ”Et voi heittää hiekkaa!” Tilanne ei ole vihamielinen, lapsen nimi sanotaan ja häntä kunnioitetaan ja kosketetaan. Komentoa voidaan joutua toistamaan, koska lapsi tarvitsee aikaa sisäistää komento. Jos teko jatkuu, loogisena seurauksena todetaan: ”Jos heität hiekkaa, et voi mennä hiekkalaatikolle” ja hänen kanssaan tehdään jotain muuta. Looginen seuraus voi olla myös sotkun sii-voaminen. (Repo 2015, 174–179.)

Sosiaalisten sääntöjen mukaan toista loukatessa on pyydettävä anteeksi, koska se on viesti, että tekijällä on syyllinen olo ja hän katuu. Anteeksi pyytäminen lohduttaakin usein teon kohdetta. Aikuisen rooli on tärkeä hyvittämistilanteissa, koska lapsen ajatus anteeksi pyytamisestä voi olla etäinen. Revon mukaan anteeksi pyytäminen on turhaa, jos lapsi ei tunne syyllisyyttä, vaan se on vain tavanomainen rutiini. Vasta moraalien kehittyessä henkilö pystyy antamaan ja pyytämään aidosti anteeksi. Ahonen (2017) on kuitenkin sitä mieltä, että anteeksi pyytämisen ja antamisen taitoja on hyvä harjoitella ennakkoon, jotta empatian kehittymistä tuetaan. Anteeksi pyytämiseen ei kuitenkaan voida

pakottaa, eikä se saa tulla lapsen vaihtoehtoisen tavan ohjaamisen ja opettamisen tilalle. (Ahonen 2017, 238–239; Repo 2015, 180–181.)

Aikuisen täytyy olla enemmän osallisena lasten vapaassa leikissä, jos kiusaamista pyritään kunnolla ehkäisemään. Aikuisen havainnointi, ohjaaminen ja leikkiin osallistuminen ovat tärkeitä. Vapaassa leikissä lapset valitsevat leikin, leikkiverit ja leikkipaikan, eikä aikuinen välttämättä ole samassa tilassa. Usein katsotaan, mitä lapset haluavat leikkiä, ja rajoitetaan, kuinka monta mahtuu samaan leikkiin. Aikuinen vahtii montaa lapsiryhmää usein samaan aikaan. Motivaatio leikkiin osallistumiseen saattaa kadota, eikä sillä ymmärretä olevan pedagogista tärkeyttä. Kari Negard (2010) ja Sonja Perre (2000) ovat todenneet kiusaamisen tapahtuvan ei-ohjatuissa leikkitilanteissa, koska toimintaa on hyvin paljon. Esimerkiksi professori Miettisen (2013) mukaan leikki-pedagogiikassa aikuinen seuraa lasten ideoita ja ehdottaa täydennyksiä sekä tuo leikkiin tietoa ja uusia esineitä. Reunamon (2013) tutkimushankkeen ja myös Revon (2015) mukaan aikuisen roolia leikeissä tulee lisätä, eikä se tarkoita sitä, että lasten omaehtoisesta leikistä täytyisi tinkiä. Aikuisen läsnäolo voi jo saada aikaan vähemmän ristiriitoja ja vallankäytön mahdollisuuksia. Näin ollen kiusaamista ehkäistään ja aikuinen pystyy paremmin selvittämään tulevat konfliktit ollessa mukana sen sijaan, että selvittäminen keskeyttäisi leikin ja usein lopettaisi sen. (Repo 2015, 182–184, 187.)

Vallankäytön välineitä käytetään usein syntymäpäiväkutsuilla sekä lelupäivinä, ja sen vuoksi voi olla riskinä, että ne kielletään. Syntymäpäiväkutsukortteja jaetaan usein päiväkodissa laittamalla kutsut toisten lokeroihin, ja pettymys voi olla suuri heille, jotka eivät saa kutsua. Perusolettamus kutsujen jakamiseen päiväkodissa usein on, että päiväkotiki on yhteisöllinen ja välittyy kaikkiin, osa pääsee mukaan ja osa ei. Samaa tapahtuu työyhteisöissäkin, jossa voi olla, että kaikkia työntekijöitä ei kutsuta vapaa-ajalla järjestettävään tapaamiseen. Lapset voivat käyttää manipulointia tai kiristystä syntymäpäiväkutsuista, jotta he saavat haluamansa. Manipulointi on haitallista lapselle, koska hän ei koe silloin tarvetta vaihtaa toimintaansa saadessaan tahtonsa läpi. Lelupäivät voivat rikastaa ja kannustaa monipuolisiin leikkeihin, mutta voivat tuoda myös eriarvoisuutta ryhmään. Lelut ja vaatteet voivat saada aikaan painetta perheelle, kun pelkona on lapsen ulkopuolelle jääminen. Lelujen avulla voi ostaa ystäviä sekä ne voivat laukaista kateutta ja kilpailua. Ryhmään kuulumisen ei

pitäisi olla kiinni perheen taloudellisesta tai vakaasta tilanteesta. (Repo 2015, 199–202.)

4 YHTEISTYÖN MERKITYS JA VUOROVAIKUTUS

Varhaiskasvatuksessa vanhempien ja kasvattajien välinen yhteistyö on laaja käsite, ja sillä tarkoitetaan vuorovaikutusta ja toimintaa. Työntekijät tukevat kotikasvatusta käyden vuoropuhelua perheiden kanssa kasvatuseriaa, arvoista ja kulttuurista lapsen edun mukaan. Käsitteestä voidaan puhua myös nimellä jaettu kasvatustavuu, jossa kuitenkin vanhemmat ovat loppujen lopuksi vastuussa lapsen kasvatuksesta. Varhaiskasvattaja on vastuussa lapsen kasvatuksesta päivähoitossa. Jotta osallistava yhteistyö onnistuu, täytyy työntekijän ymmärtää perheen tilanne ja hienovaraisesti havaita yhteistyömuoto, joka heille sopii. Jotkut vanhemmat pystyvät tai haluavat olla aktiivisemmin mukana yhteistyössä kuin toiset. Tärkeää on säilyttää luottamus ja näin ollen esimerkiksi avoimesti kertoa, jos lapsesta on huoli. (Koivunen 2009, 151–152.)

4.1 Lapsen edun toteutuminen

Koivusen (2009) ja varhaiskasvatustalain 4. §:n mukaan lapsen edun toteutumisesta tulee huolehtia päivähoitossa. 4. §:ssä mainitaan edun toteutuminen niin varhaiskasvatusta suunniteltaessa kuin järjestettäessä ja tuottaessa. Työntekijän pitää kiinnittää huomiota lapsen fyysiseen ja emotionaaliseen turvallisuuteen sekä pohtia omaa toimintaa lapsen edun näkökulmasta. Varhaiskasvattajan ja vanhemman näkemykset lapsen edusta voivat olla ristiriidassa tai sopusoinnussa. Kyseessä voi olla esimerkiksi päiväunien määrä ja kesken unien herättäminen. Avoin dialogi vanhemman ja työntekijän välille on tärkeää ratkaisun kannalta. Silloin varhaiskasvattaja voi perustella ammatillisesta näkökulmasta ja vanhempi oman vanhemmuuden ja perheen kulttuurin asiantuntijuuden pohjalta. Ratkaisu ei aina miellytä osapuolia, mutta kompromissikin on hyvä vaihtoehto verrattuna siihen, että tilanne jatkuisi samalla tavalla kuin aiemmin. Vanhemmalla on kuitenkin päätösvalta lasta koskeissa asioissa. (Koivunen 2009, 31–32; Varhaiskasvatustalaki 540/2018.)

Aikuinen tukee lasta empatian avulla eli eläytymällä toisen asemaan. Huolen syy voi jäädä selvittämättä, koska lapselle on vaikeaa sanoa tarkasti, mikä

häntä suututtaa tai huolestuttaa. Esimerkiksi itkuun ja voimakkaisiin mielenilmauksiin voidaan suhtautua vähättelemällä, torjumalla tai lohduttamalla. Aikuisella täytyy olla herkkyyttä tunnistaa itkun syy ja miten toimia tilanteessa. Empatiaa voi osoittaa sillä, että toistaa lapsen sanat ja purkaa tilannetta sen jälkeen. Lapselle tulee tällöin tunne, että häntä ymmärretään, otetaan vakavasti ja sitä ei mitätöidä. Työntekijä saattaa kuitenkin ylisamaistua toisen asemaan ja kuluttaa paljon voimia. On olemassa kognitiivista empatiaa, jolloin työntekijä suhtautuu tietoisesti ongelmiin ammatillisesti. Emotionaalisessa empatiassa varhaiskasvattaja reagoi toisen tunteisiin ilman tietoista reflektointia ja ammatillisuutta. (Koivunen 2009, 33, 35–36.)

Lapsen piirteisiin on suhtauduttava luontevasti, eikä niitä saa korostaa turhaan. Näin lapsi huomioidaan yksilöllisesti ja sallitaan esimerkiksi ujous, ilman että siitä huomautellaan jatkuvasti. Herkät ja arat lapset voivat kokea vaikeaksi, jos heidät nostetaan silmätikuksi ja he joutuvat ryhmässä yhtäkkiä esille. Erityisherkkä on parhaimmillaan tutuissa tilanteissa ja sopeutumista uusiin tilanteisiin voidaan auttaa kertomalla ennakoivasti, mitä tulee tapahtumaan. Usein erityisherkkät aikuiset tunnistavat taitavasti erityisherkkät lapset ja pystyvät tulkitsemaan heidän tarpeensa. (Satri 2015, 64–65.)

4.2 Vanhempien ja varhaiskasvattajien välinen yhteistyö

Suuri muutos varhaislapsuudessa on siirtymä, jossa lapsi menee kodin ulkopuolelle hoitoon. Se on koko perheen prosessi, ja vanhemmat ovat voineet valmistella hoitomuotoa ja hoitopaikkaa kuukausia. Päivähoitopaikan myönteisiin odotuksiin vaikuttaa henkilökunta, hoitopaikan ympäristö sekä lapsen tarvitsemasta huomiosta ja sen toteutumisesta. Tärkein kriteeri on, että henkilökunnalla on aito kiinnostus työhön, avoin sekä lämmin vastaanotto perhettä kohtaan. Jo valmisteluvaiheessa perhe ja varhaiskasvatuksen ammattilaiset kohtaavat ja yhteistyö sekä kasvatuksellinen tukeminen alkavat. Merkityksellistä siirtymisprosessissa on yhteistyön luominen perheen ja henkilökunnan välillä. On myös kiinnitettävä huomiota lapsen turvalliseen siirtymään ja hänen kiintymyssuhteisiin. (Karikoski & Tiilikka 2011, 79–80.)

Lundin (2010) mukaan yhteys vanhempien ja henkilöstön välillä on hyvä pitää tiiviinä jo alusta lähtien. Tärkeät tilanteet, vaikeudet ja muu kuulumisien vaihtaminen ylläpitävät suhteiden toimivuutta. Munterin (2001) mukaan työntekijöiden keskinäinen dialogi lujentaa ymmärrystä lapsen kokemuksista. Ylen artikkelissa haastatellaan Heli Junnoa, joka on sosionomi ja työskennellyt vuodesta 1993 lähtien päiväkodissa. Nykypäivänä vanhemmat vaativat enemmän yksilöllistä kohtelua kuin aikaisemmin, mutta päiväkodissa joutuu tekemään kompromisseja lapsimäärän vuoksi. Junno kommentoi, että yksilöllisyyttä huomioidaan mahdollisuuksien puitteissa. Junnon mukaan kasvatusvastuu lapsesta on kodilla ja vanhemmilla. Päivähoidon tarkoitus on tukea kotikasvatusta kertomalla esimerkiksi lapsen oppimistaidoista tietyn ikäisenä. Kasvatuskumppanuus ei saa jäädä puheen tasolle, vaan työntekijän tulee puhua myös vaikeista asioista. Myös Junno korostaa avoimuutta ja rohkeutta. Hän kommentoi vanhempien saattavan olla epävarmoja ja yksinäisiä, mikä voi näyttäytyä kasvatusvastuun väistämisenä ja vaatimuksina päiväkodille. Vanhemmuuteen kuitenkin kasvetaan, ja se on iso prosessi. (Alatalo 2014; Karikoski & Tiilikka 2017, 82–83.)

4.3 Eettinen kasvatus ja opetus

Etiikka on hyvän ja pahan sekä oikean ja väärän erottamista toisistaan (Harva 1978; Hirsjärvi 1985). Eettinen tietämys antaa peruspilarin myös arvo- ja normimaailmalle. Yhteisön arvojen ja normien vuoksi on sääntöjä, joiden avulla käyttäytymistä ja vuorovaikutusta ohjataan. Spoofin (2007) mukaan tietynlaisista velvoitettua toimintaa määrittää arvoihin perustuvat normit sekä myös kriteerit. Asenteet taas ovat enemmän taustalla kuin arvot ja varhaiskasvattajalla on oma näkemys asenteista, arvoista, moraalista ja etiikasta. Se tarkoittaa käyttöteoriaa (Argyris & Schön 1978). Yhteisön käyttöteoria tulee yhteisön jäsenten yhteen päätetyistä käyttöteorioista. Ne voivat olla ristiriidassa tai sovussa keskenään. Myös varhaiskasvatuslain 3. §:n tavoitteissa on määrätty, että varhaiskasvatuksessa tulee ”kehittää lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja, edistää lapsen toimimista vertaisryhmässä sekä ohjata eettisesti vastuulliseen ja kestävään toimintaan, toisten ihmisten kunnioittamiseen ja yhteiskunnan jäsenyyteen”. (Vienola 2017, 159–160; Varhaiskasvatuslaki 540/2018.)

Airaksisen (1987) mukaan lasten eettinen kasvatus tulisi olla hyvepohjaista, koska hyveet ovat asennoitumisia, jotka näkyvät kokonaisvaltaisessa suhtautumisessa elämään. Aristoteles (2005) on luokitellut hyveiden sisältävän oikeudenmukaisuuden, kohtuullisuuden, totuudellisuuden, luonteenlujuuden ja rohkeuden. Hyveisiin on sisällytetty myös muita ominaisuuksia, kuten tasa-arvoisuus ja hyvántahtoisuus (Frankena 1973). Varhaiskasvatuksen (Varhaiskasvatuslaki 3. §) tavoitteisiin kuuluu myös yhdenvertaisuus ja sukupuolten tasa-arvoinen kohtelu. Merkittävää on, että koti-, ja ammattikasvattajien eettiset käyttöteoriat ovat harmoniassa. Tällä (Argyris & Schön 1978) tarkoitetaan niitä periaatteita, joiden avulla vanhemmat ja varhaiskasvattajat ohjaavat lasta erottamaan hyvän ja pahan. Kasvatus voi siten olla epäjohdonmukaista, mutta se ei välttämättä haittaa, koska lapsi oppii silloin moniarvoisuutta ja erilaisuutta lähiyhteisössään. Kasvattajien ja vanhempien tulee silti keskustella etiikasta, jottei lapsi ahdistu. Eettinen kasvatus vaikuttaa lapsen minäkuvaan ja itsetuntoon eli kehonkuvaan. Haastavia kasvattajille ovat Siparin ja Suorannan (2015) sekä Ylitapio-Mäntylän (2012) mukaan sukupuoliset stereotyyppit, jotka painottuvat lujasti myös kulttuurissamme. (Vienola 2017, 160, 164–167; Varhaiskasvatuslaki 540/2018.)

4.4 Vuorovaikutus ja kasvatustyyli varhaiskasvatuksessa

Pettymyksen sietokyvyn kestäminen on joillekin lapsille hyvin vaikeaa, ja se kehittyykin yksilöllisesti lapsuusaikana. Pettymys näkyy suuttumuksena, vetäytymisenä tai muiden kiusaamisena ja häiritsemisenä. Usein tilanne on peli- tai kilpailutilanne, jossa lapsi tavoittelee onnistumista. Vanhemmat saattavat suojella lastaan pettymyksiltä ja näin ollen välttyvät mahdollisesti lapsen kiu-kuttelulta ja itkulta. Ongelmia tulee esille kuitenkin kodin ulkopuolella, koska pettymykset kuuluvat lapsen kehitykseen. Puhuminen ennakoivasti ja myös tilanteiden jälkeen on tärkeää pettymyksen hyväksynnässä ja käytöksen muuttamisessa. Päiväkodissa on kannustettava lasta ja annettava positiivisia kommentteja, jotta onnistumisen kokemuksia syntyy ja itsetunto vahvistuu. (Cantell 2010, 14–16, 18–19.)

Ristiriitatilanteissa lapsi reagoi itkemällä, suuttumalla tai vetäytymällä. Tilanne tuntuu lapsesta epäoikeudenmukaiselta, eikä hän ei usein ymmärrä, mitä tapahtuu ja miten hänen pitäisi toimia. Suomessa reippautta, itsenäisyyttä ja

omatoimisuutta pidetään hyveinä. Lapset kuitenkin kehittyvät ja kypsyvät eri tahtiin. Voikin olla, että joidenkin lasten kanssa itsenäistä käytöstä odotetaan liian aikaisin. Kasvattajien ennako-oletukset vaikuttavat kasvatukseen, toimintatapoihin ja lapsen suhtautumiseen. Kasvattajan tulee reflektoida, ymmärtää oma rajoittuneisuus ja ennakkokäsitykset, jotta hän pystyy muuttamaan ajatuksiaan. Ristiriitatilanteita on tärkeä käydä läpi myöhemmin lapsen kanssa, kun lapsi on jo rauhoittunut ja näin tarjoutuu myös uusi mahdollisuus pyytää anteeksi. Tietynlaiset roolit antavat turvaa, ja usein lapsilla ne ovat fiktiivisiä rooleja, esimerkiksi sadusta tuttuja hahmoja. Joskus aroilla ja epävarmoilla lapsilla roolit jäävät päälle, jolloin varhaiskasvattajan tulee osata tukea ja ohjailla lasta. Arkaa lasta tulee rohkaista silloin, kun hän on oma itsensä, ei roolin taakse kätkeytynä. Lasta tulee tukea leikkiin pääsemisessä ja leikin aloituksessa. Aikuinen voi olla esimerkiksi kanssaleikkijä ja näin ohjailla tilanteita hienovaraisesti. Toiset tarvitsevat enemmän tukea kuin toiset. (Cantell 2010, 30–31, 36–37, 43–44.)

Huomion hakeminen aikuiselta tapahtuu joko tekemällä asioita mahdollisimman hyvin tai tahallaan mahdollisimman huonosti. Opiteut mallit ja tavat ilmenevät päiväkodissa selvästi. Jos vanhemmat ovat fokuoineet huomion täysin lapseen, hän odottaa saavan sitä myös päiväkodissa. Huomiohakuisuuteen vaikuttaa myös persoonallisuus ja temperamentti sekä tilannesidonnaiset tekijät. Lapsi voi olla tottunut siihen, että olemalla tarpeeksi hankala, esimerkiksi huutamalla, itkemällä tai jankuttamalla, saa tahtonsa läpi. Päiväkodissa hankaluutena on kuitenkin se, että ryhmässä kaikilla lapsilla tulee olla samanlaiset saumat saada huomiota ja huutamalla ei saa tahtoa läpi. Väkivaltaan päiväkodissa on puututtava johdonmukaisesti. Pettymyksistä saa tulla harmistuminen ja kiukku, mutta toista ei saa vahingoittaa. Aikuisen tehtävä on näyttää rajat, joiden raameissa lapsi voi ilmaista ryhmässä oman mielen pahoittumisen. Ylivirittynyt ja levoton lapsi tarvitsee ojentamista, mutta myös kehuja. Huomionkiipeälle lapselle paras kehu on silloin, kun hän ei sitä odota, koska hän huomaa, että hyvillä teoillakin saa huomiota. (Cantell 2010, 55–56, 60.)

Pienryhmissä toimiminen auttaa kasvattajaa antamaan tarvittavaa yksilöllistä huomiota lapsille. Pienryhmätoiminta auttaa silloin, kun vuorovaikutuksessa on hankaluuksia, esimerkiksi sosiaalisia taitoja löytyy, mutta jokin estää niiden

käytön. Kohderyhminä pienryhmätoimintaan voidaan ryhmitellä erityisen vilkkaat lapset, vetäytyvät lapset tai jokin muu huoli lapsessa. Pienryhmän ideana on, että ylivilkkaat ja vetäytyvät laitetaan eri ryhmiin, jotta myös hiljaisille lapsille on tilaa vuoropuheluun. Pienryhmätoiminnan järjestäminen on helpompaa, jos ryhmäläisillä on samoja kiinnostuksen kohteita. Ihanne ryhmäkoossa on neljästä kuuteen lasta, saman ikäisiä ja samaa sukupuolta olevia lapsia. Ryhmään on hyvä saada myös tasapainottavia lapsia, jottei ryhmästä tule liian ongelmallinen. (Cantell 2010, 61; Muhonen ym. 2009, 17–20.)

Jokainen kasvattaja on oma persoonansa ja sen vuoksi kasvatustyyliin vaikuttavat muun muassa henkilön temperamentti, vuorovaikutustaidot, työkokemus, asenteet kasvatuskäsitykset ja omat lapsuudenkokemukset. Jokaisen kasvattajan on hyvä oivaltaa omat vahvuudet ja heikkoudet, ja omat persoonalliset piirteet. Siten aikuinen voi itse arvioida ja kehittää omaa minäkäsitystään ja persoonallisuuttaan. Henkilön rauhallisuus, läsnäolo ja hyvä vuorovaikutus auttavat myönteisesti, kun taas aikuisen levottomuus, puheliaisuus ja kovalla äänellä puhuminen lisää ryhmän käyttäytymistä kielteisesti. Kasvatustyyliä ovat salliva, auktoritatiivinen, laiminlyövä ja autoritaarinen. Taulukossa 2 näkyy neljän eri kasvatustyylien piirteet. (Koivunen 2009, 119–120, 122; Sosiaali- ja terveysministeriö 2004.)

Taulukko 2. Kasvatustyylien nelikenttä (Aunola 2001, Sosiaali- ja terveysministeriön 2004 mukaan)

Vastaanottavaisuus		
Salliva kasvatustyyli	Auktoritatiivinen kasvatustyyli	
Lämpöä, mutta ei rajoja - Vahva luottamus lapseen, heikko kontrolli: vähän kiinnostusta ja rajoja	Lämpöä ja rajoja - Vahva luottamus lapseen, Vahva kontrolli: kiinnostus, rajat	
Laiminlyövä kasvatustyyli	Autoritaarinen kasvatustyyli	Vaativuus
Ei lämpöä ei rajoja -Heikko luottamus lapseen, Heikko seuranta, sitoutuminen ja kontrolli	Rajoja mutta ei lämpöä -Heikko luottamus lapseen, Vahva kontrolli: kiinnostus, rajat	

Sallivassa kasvatustyyliässä kasvattaja antaa lämpöä, mutta ei voi tai koe tarpeelliseksi määrittää rajoja täsmällisesti. Jokin toiminta saatetaan kieltää,

mutta ei varmisteta, noudattavatko lapset kieltoa. Auktoritatiivisessa kasvatustyyllissä lapselle asetetaan rajoja, mutta annetaan myös lämpöä. Tässä lapsilähtöisessä kasvatustavassa lapsen ja kasvattajan suhde on hyvä, tunne-elämää tuetaan ja aikuiseen voi luottaa. Se, että lapsesta on kiinnostunut, on suuri voimavara lapselle. Laiminlyövässä kasvatustyyllissä aikuinen voi olla jopa piittaamaton tai sitoutumaton lapsen kasvatukseen, koska hän ei aseta rajoja, eikä anna lapselle lämpöä. Kasvatustyyllillä on negatiivisia seurauksia lapsen itseluottamukseen ja sopeutuvuuteen. Autoritaarisessa kasvatustyyllissä kasvattajan tyyli on hyvin aikuiskeskeinen, koska kasvattaja voi syyllistää, manipuloida tai vaatia liikoja lapselta. Kasvatustyyllissä pidetään tiukkaa kontrollia, eikä luoteta lapseen. Myös tämä kasvatustyyli huonontaa lapsen itseluottamusta. (Koivunen 2009, 120–121.)

5 TULOSTEN RAPORTOINTI JA PÄÄTELMÄT

Opinnäytetyössäni oli mukana kolme päiväkotia, joihin tarvittaessa hyödynnän koodinimiä pk1, pk2 ja pk3. Jaoin vanhempien kyselylomakkeita paperiversi-oina kolmessa eri päiväkodissa toukokuussa 2018. Jaoin itse noin puolet kyselyistä ja loput jäivät työntekijöille jaettavaksi. Jos vanhemmalla oli monta 3–6-vuotiasta kyseisessä päiväkodissa, hän vastasi vain yhdestä lapsesta kyselyyn. Kyselyitä jaettiin kaikkiaan kolmeen päiväkotiin yhteensä 80 (N=80) ja vastauksia palautui 33 (41 %). Pk1-kyselyitä jaettiin 30 ja 11 (37 %) palautui. Pk2-kyselyitä jaettiin 28, ja niitä palautui 10 (36 %). Pk3-kyselyitä jaettiin 22 ja 12 (55 %) kyselyä palautui.

Työntekijöiden kyselyt jaoin kesäkuussa 2018. Työntekijöitä oli kesälomien takia kahdessa päiväkodissa vain kolmesta neljään henkilöä/päiväkoti. Pk1:stä sain täytettyjä lomakkeita takaisin kolme kappaletta (100 %). Pk2:ssä oli täytettyinä yksi (17 %) ja pk3 kyselyn oli tehnyt kaksi työntekijää (67 %). Lomakkeita palautui yhteensä kolmesta päiväkodista kuusi (50 %) sen hetkiseen työntekijämäärään suhteutettuna kesäloma-aikana.

Leikki-ikäisten havainnoinnit tein päiväkodeissa toukokuun lopussa 2018. Havainnointiajat vaihtelivat kuudesta seitsemään tuntiin sen mukaan, miten lapsia oli eniten päiväkodissa paikalla. Havainnoiteja varten sain pk1:stä 34 lap-

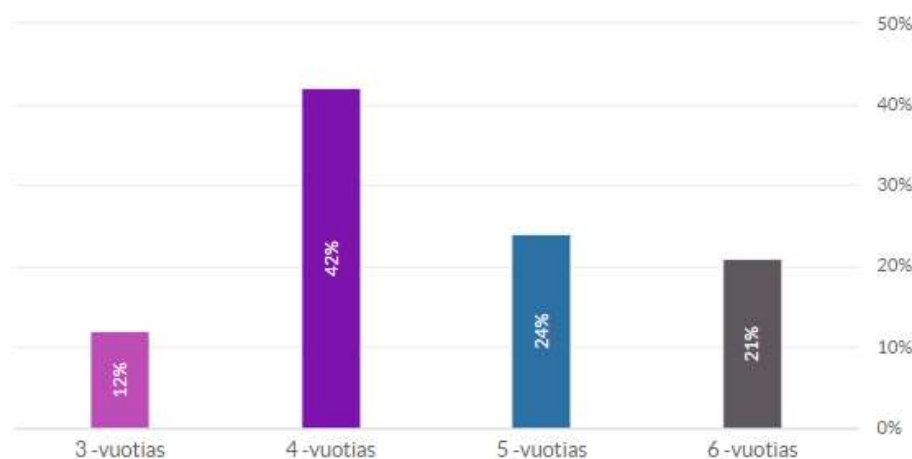

sen vanhemman allekirjoituksen lupalappuihin. Pk2:sta sain 23 lapsen vanhemmalta luvan havainnoida heidän lastaan. Pk3:sta sain lupalappuihin 21 lapsesta luvan havainnoida heitä.

5.1 Leikki-ikäisten vanhempien kyselyn tulokset

Kysyin ensimmäiseksi lapsen ikää (taulukko 3) ja 14 (42 %) vanhemmalla oli 4-vuotias lapsi. Sen jälkeen eniten oli 5-vuotiaita 8 (24 %), sitten 6-vuotiaita 7 (21 %) ja vähiten 3-vuotiaita 4 (12 %) lasta.

Taulukko 3. Ensimmäinen kysymys: lapsen ikä

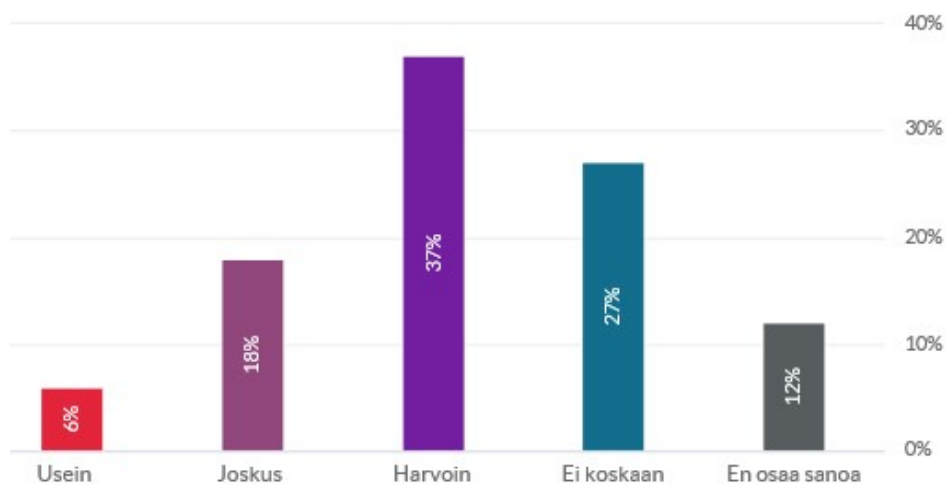

Kysymyksessä kaksi kysyin, kauan lapsi on ollut päiväkodissa hoidossa. Eniten vastauksia 17 (52 %) tuli kohtaan ”Yli 6kk – alle 3v”, kohtaan ”Yli 3v” tuli 12 (36 %) ja ”Alle 6kk” oli 4 (12 %). Kolmannessa kysymyksessä selvitin, miten lapsi viihtyy päiväkodissa. Vastausasteikko oli 5-portainen: Todella hyvin, Hyvin, Vaihtelevasti, Huonosti ja Todella huonosti. Eniten 43 % vastauksia tuli Hyvin-kohtaan, Todella hyvin vastasi 33 %, Vaihtelevasti vastasi 21 % ja Huonosti vastasi 3 %.

Neljäs kysymys oli: ”Minkälaista kiusaamista päiväkodissa sinun mielestäsi esiintyy eniten yli 3-vuotiailla?” Vaihtoehtoina oli Fyysinen, Sanallinen, Sosiaalinen/Eleellinen tai Ei mitään näistä vaihtoehdoista, ja heidän tuli valita yksi vaihtoehto. Kysely oli kuitenkin paperiversiona, ja tästä syystä viiteen vastaukseen oli merkattu useampikin vaihtoehto. Vanhemmat kokivat, että päiväkodissa esiintyy eniten 13 (39 %) fyysistä kiusaamista. Seuraavaksi eniten 10 (30 %) vanhemmat laittoivat Ei mitään näistä vaihtoehdoista.

Sosiaaliseen kiusaamiseen vahvistui 9 (27 %) ja Sanalliseen kiusaamiseen 7 (21 %) vastauksista. Kysymyksessä viisi (taulukko 4) tiedustelin, onko lapsi kokenut kiusaamista päiväkodissa. 5-portaisessa vastausvaihtoehdoissa oli valintana Usein, Joskus, Harvoin, Ei koskaan, En osaa sanoa. Eniten vastauksia 37 % tuli kohtaan Harvoin ja 27 % kohtaan Ei koskaan, Joskus tuli 18 % ja 12 % Ei osannut sanoa. 6 % vastaajista koki, että lapsensa tulee usein kiusatuksi päiväkodissa.

Taulukko 4. Viides kysymys: Frekvenssi kiusatuksi tulemisesta päiväkodissa

Kuudennen kysymyksen yli sai hypätä, jos oli vastannut edelliseen Ei koskaan tai En osaa sanoa. Kysyin, Onko kiusaamiseen puututtu päiväkodissa toivomallasi tavalla? Kysymys oli positiomatriisi, jossa on kaksi väittämää ja niiden välissä viisi vastauskohtaa, johon vastaus sijoitetaan (taulukko 5). Vasemmanpuoleinen väittämä oli Kyllä, todella hyvin (5) ja oikeanpuoleinen väittämä oli Ei, todella huonosti (1). Yhteensä vastauksia oli 20 ja eniten vastauksia 9 (45 %) tuli neljanteen position ja seuraavaksi eniten (35 %) viidenteen position.

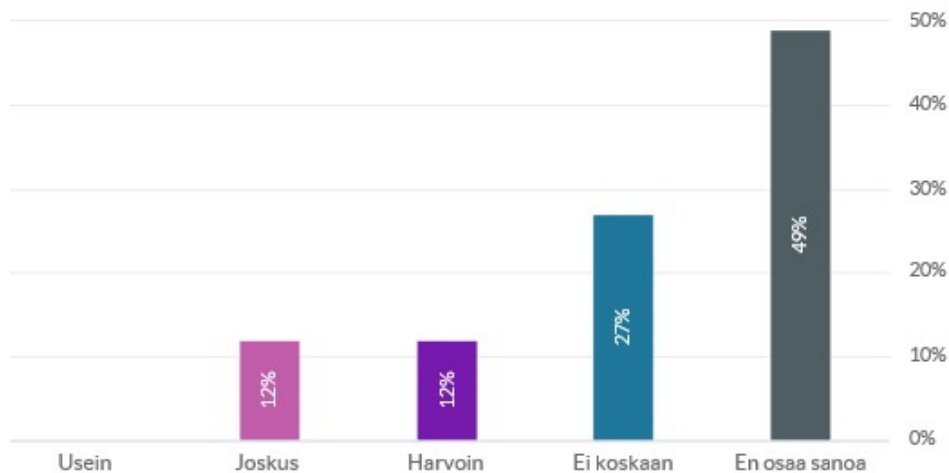
Taulukko 5. Kuudes kysymys: Kiusaamiseen puuttuminen päiväkodissa

	5	4	3	2	1		Yhteensä	Mediaani
Kyllä, todella hyvin	7	9	3	0	1	Ei, todella huonosti	20	4
	35%	45%	15%	0%	5%			

Seitsemäs kysymys (taulukko 6) oli Onko lapsesi kiusannut päiväkodissa? Vaihtoehtoina olivat samat (Usein, Joskus, Harvoin, Ei koskaan, En osaa

sanoa) kuin kysymyksessä viisi, jossa kysyin Onko lapsesi kokenut kiusaamista päiväkodissa? Selkeästi eniten vastauksia 16 (49 %) sijoittui valintaan En osaa sanoa ja yhdeksän vastausta kohtaan Ei koskaan. Usein tai Harvoin kohtiin tuli molempiin neljä (12 %) vastausta.

Taulukko 6. Seitsemäs kysymys: Frekvenssi lapsesta kiusaajana päiväkodissa

Kysymys kahdeksan oli Onko asiasta keskusteltu päiväkodin työntekijöiden kanssa? Kahdeksas kysymys oli tarkoitettu sellaisten lasten vanhemmille, joiden lapset olivat kiusanneet Usein, Joskus tai Harvoin (N=8). Kysymykseen vastasivat kuitenkin 13 kahdeksan sijasta. Suurin osa 62 % vastasivat Kyllä, 23 % vastasivat Ei ja 15 % vastasivat En ole varma. Kysymys yhdeksän oli, Kuinka vuoropuhelu yleisesti toimii teidän ja päiväkodin työntekijöiden välillä? Vastausvaihtoehtona olivat Todella hyvin, Hyvin, Vaihtelevasti, Huonosti ja Todella huonosti. Eniten 47 % vastauksista tuli kohtaan Hyvin, 37 % sijoittui valintaan Todella hyvin ja 16 % Vaihtelevasti. Yhtään vastausta ei tullut kohtiin Huonosti tai Todella huonosti.

Kymmenes kysymys (taulukko 7) oli Käyttökö läpi kiusaamisasioita lapsenne kanssa kotona? Kysymys oli positio matriisiin muodossa ja vasemmanpuoleinen väittämä oli Hyvin usein ja oikeanpuoleinen väittämä oli Hyvin harvoin. Kolme vanhempaa olivat jättäneet vastaamatta kysymykseen. Eniten 13 (43 %) vastauksia tuli neljänteen position ja sen jälkeen seuraavana 10 (33 %) vastausta kolmanteen.

Taulukko 7. Kymmenes kysymys: Kiusaamisasioista keskustelu kotona

	5	4	3	2	1		Yhteensä	Mediaani
Hyvin usein	5	13	10	1	1	Hyvin harvoin	30	4
	16,67%	43,34%	33,33%	3,33%	3,33%			

Kysymykset 11 ja 12 olivat avoimia kysymyksiä, joiden perään olin antanut esimerkkejä luomaan ajatuksia. Kysymys 11 oli, Mistä syystä kiusaamista mielestäsi tapahtuu päiväkodissa? (Esim. kiusatun ”erilaisuus”: luonne, oppimisvaikeudet, ulkonäkö, suomi toisena kielenä, kaverittomuus? Tai kiusaajalla huomion haku, ihailun ja vallan saaminen, kiusaajan roolissa pysyminen, aggressiivisuus, empatian puute?) Vastauksia kysymykseen tuli yhteensä 24 (73 %) vanhemmalta. 13 (54 %) vanhemmalla oli kirjoitettuna monia eri syitä kiusaamiseen, sekä osalla heistä omaa pohdintaa ja loppuilla oli mainittuna yksi syy kiusaamiseen tai omia mielipiteitä kiusaamisesta.

Kiusaajan huomion haku. Ei ehkä osaa sanoittaa tunteita -> purkautuu kiusaamisena.

Noin pienillä, se voi tulla siitä, että joku ei halua leikkiä jonkun toisen kanssa ja siitä sitten toinen suuttuu. Myös vilkkaat lapset saattavat turhautua ja olla sen takia tottelemattomia ja aggressiivisia.

Puutteelliset sosiaaliset taidot, huomion hakeminen, isommilta saadut huonot roolimallit, vallankäyttö, huono itsetunto kiusaajalla.

Vastauksissa oli paljon yhteneväistä, joten teemoitin eniten tulleita vastauksia yhteen. Eniten, 10 (42 %) mainintaa, tuli kiusaajan huomionhausta, neljä kiusaajan aggressiivisesta käyttäytymisestä, neljä liittyi kasvatukseen ja rajojen puutteeseen, neljä sosiaalisten taitojen puutteeseen, kolme vallan tavoitteluun ja neljä kiusatun ”erilaisuuteen”. Yhden vastaajan mielestä lapsien välillä tapahtuvat asiat ovat normaaleja, ja toisen vanhemman mielestä heidän perheessään ei ole kiusaamiseen mitään syytä, vaan se on poikien välistä uhitelua.

Vanhempien välinpitämättömyys/haluttomuus asettaa lapsille rajoja ja opastaa jatkuvasti mikä on oikein ja mikä väärin.

Luulen, että kiusatun muista ”poikkeava” luonne, ulkonäkö, aggressiivisuus ovat suurimpia syitä kiusaamiselle ja ulkopuolelle jättämiselle.

Ehkä lapsen/kiusatun kiltteys/herkkyys? En osaa sanoa.

12. kysymys oli Miten päiväkotit voisivat paremmin puuttua kiusaamiseen? (Esim. vuoropuhelu päiväkodin ja vanhemman välillä, vuoropuhelu kiusaajan ja kiusatun vanhempien välillä, tilanteisiin puuttuminen tarkemmin, ennaltaehkäisy päiväkodissa?) Vastauksia tuli yhteensä 21 (64 %) ja myös tässä avoimessa kysymyksessä vastaukset olivat yhteneväisiä. Teemoitin nämäkin vastaukset samankaltaisiin ryhmiin. Kolmessa vastauksessa oli sanottu, että kaikki esimerkit, joita olin maininnut kysymyksessä, tulisi ottaa huomioon. Neljä vanhempaa taas olivat sitä mieltä, että ei ole parannettavaa, yksi lisäsi, että lapset ovat turvassa, ja toinen, että kiusaaminen oman lapsen kohdalla ei ole ollut jatkuvaa. Yhteensä 11 (52 %) vanhemman vastaukset liittyivät ennaltaehkäisyyn ja kahdella oli vielä mainittuna konkreettisia keinoja päiväkotiin.

Sosiaalisten taitojen opettaminen, ohjattu leikki, valvottu leikki, leikkitaitojen opettaminen, VERSO-toimintamalli, kiusaamistilanteiden sanoittaminen lapsille, ryhmädynamiikan seuraaminen ja ryhmäkäyttäytyminen, positiivisen pedagogiikan keinot kasvatuksessa.

Luulen, että pvkdeissa puututaan hyvin kiusaamiseen kaikilla yllä mainituilla tavoilla. Ehkä ennaltaehkäisyä voisi harjoittaa draamatarinoiden, satujen, keskustelujen avulla lisää sekä laittamalla lapsia toimimaan erilaisissa pienryhmissä.

Tulkitsin ennaltaehkäisyyn kuuluvan myös kolme vastausta, jossa mainittiin kiusaamisen puhumisesta lapsille. Kymmenen (48 %) vanhempaa olivat kirjoittaneet tiiviimmän yhteyden päiväkodin ja vanhempien välillä. Seuraavaksi eniten, neljä kertaa mainittuna olivat kiusaamistilanteisiin puuttuminen ja kiusaaja ja kiusatun vanhempien kanssa käytävä keskustelu, johon yksi vanhempi vielä lisäsi lapsien mukana olon.

Meillä kiusaaminen ei ole niin iso ongelma, mutta mielestäni vanhempien pitää puuttua kiusaamiseen ja selvittää asiat kotona ja saada lapsi ymmärtämään kiusaamisen vakavuus.

Keskustelu pk:n ja vanhempien välillä, yhdessä neuvottelu miten kiusaamisen saataisiin loppumaan.

On tärkeää puhua vanhempien kanssa ja keskustella asioista myös lasten kanssa.

Mielestäni nykyään onkin hyviä kampanjoita kiusaamista vastaan, niitä enemmän vain näkyville niin uskon, että se ennaltaehkäisee myös kiusaamista.

13. kysymykseen olin kirjoittanut, että voi vielä tarkentaa vastauksia tai kertoa muuta palautetta kyselystä. Vastauksia tuli viisi, joista yksi kirjoitti aiheen olevan hyvin tärkeä. Yksi vanhempi olisi kaivannut lisää aikaa kyselyn täyttämiseen ja olisi halunnut palautuksen olevan anonyymimpi.

5.2 Päiväkotien työntekijöiden kyselyn tulokset

Kysymyksiä oli yhteensä kymmenen, joista ensimmäisenä kysyin työsuhdetta päiväkodissa. Kuudesta työntekijästä neljä oli vakituisia työntekijöitä, yksi oli määräaikainen työntekijä ja yksi sijainen. Loput yhdeksän kysymystä olivat avoimia kysymyksiä. Toisena kysymyksenä kysyin, onko päiväkodissa toimintasuunnitelmaa kiusaamistilanteiden ratkaisemiseksi. Neljä vastasi, etteivät tiedä, onko, ja kaksi vastasi, että on olemassa kiusaamisen ehkäisyn kaavakkeet. 3. kysymys kuului Kaipaisitko vielä lisätukea ja -ohjeistusta lasten kiusaamistilanteisiin päiväkodissa? Neljä työntekijää ei kaivannut apua kiusaamistilanteisiin. Yksi lisäsi, että kollegoilta saa hyvin tukea, ja toinen kirjoitti, että kiusaamistilanteet ovat helppoja ratkaista ja usein satunnaista kiusaamista. Kaksi työntekijää vastasivat kaipaavansa lisätukea.

Neljäntenä kysyin, Miten erotat kiusaamistilanteet normaaleista ristiriitailanteista ja onko tilanteita mielestäsi vaikea erottaa? Kolme kertoivat, että välillä tilanteita on vaikea erottaa ja kahden mielestä ei ole vaikeaa. Eroavaisuuksiin tuli hyvin samankaltaisia vastauksia. Viidessä vastauksessa mainittiin, että kiusaaminen on jatkuvaa, ja kolme heistä sanoivat oman havainnoinnin selkiyttävän kiusaamisen huomioimista. Yhdessä vastauksessa työntekijä sanoi lapsen tulevan kertomaan, jos häntä kiusataan.

Toisinaan on vaikea erottaa, koska jokainen kokee asiat eri tavalla.

Päivittäinen ns. kinastelu tms. nimittely eroaa kyllä pitkäaikaisesta tai jopa lyhyestäkin kiusaamistilanteesta, mutta puutemme kyllä kaikkeen ns. kiusaamiseen

Viides kysymys oli, Millaista kiusaamista päiväkodissanne esiintyy yli 3-vuotiaiden välillä? Kolmessa vastauksessa oli sanottu fyysinen kiusaaminen, esimerkiksi töniminen ja lyöminen. Kolme työntekijää mainitsi myös ulkopuolelle jättämisen leikeissä eli sosiaalisen kiusaamisen ja kaksi kertoi olevan sanallista kiusaamista esimerkiksi nimittely, kiristäminen ja haukkuminen.

Yleensä harmitonta pientä, mutta on joskus ollut esim. tyttöjen välillä tiukempaakin "tilannetta" joka on kärjistynyt ja jouduttu ratkaisemaan asi-anomaisten kesken sekä vanhempien.

Väkivaltaa (potkiminen, pureminen, lyöminen jne.) -> Lapselta loppunut keinot/ ei pysty sanallisesti puolustautumaan, joten käyttää väkivaltaa. Myös toisen ulkonäköön tai tavaroihin liittyvää haukkumista (ruma paita). Kiristämistä = "En kutsu sua mun synttäreille, jos et tee näin..."

Tönimistä, leikeistä pois jättämistä, ei haluta jostain syystä istua tiettyjen lasten vieressä (yksittäisiä lapsia).

Kuudentena kysyin Miten kiusaamista voisi mielestäsi ennaltaehkäistä? Jokaisessa vastauksessa sanottiin lasten kanssa keskustelu ja miettiminen yhdessä, miltä kiusaaminen tuntuu. Kolmessa vastauksessa oli kerrottu käytävän läpi kivan kaverin ominaisuuksia. Kaksi työntekijää kirjoitti, että varhainen ja herkkä puuttuminen kiusaamiseen on tärkeää. Yhden työntekijän mielestä aikuisten johdonmukainen ja samanlainen puuttuminen tilanteisiin on ennaltaehkäisevää.

Käydään säännöt läpi ja puhutaan useasti ns. kiva kaveri jutuista, ja tunteista, miltä asiat tuntuvat, ratkotaan ja puututaan herkästi pienimpiinkin erimielisyyksiin. Rohkaistaan vanhempia kertomaan meille lasten tuntemuksista kotonaan.

Laitetaan lapsi leikkimään kaikkien kanssa. Ei aina olla sen parhaimman kaverin kanssa. Keskustellaan asioista ja mietitään miltä tuntuisi itsestä, jos joku sanoisi tai tekisi sinulle jotain mistä et pidä.

Seitsemäs kysymys oli, Miten puutut kiusaamistilanteisiin? (Kiusaajan ja kiusatun huomioon ottaminen) Kaikkien kuuden mukaan tilanne ensimmäiseksi selvitetään, mitä on tapahtunut. Kolmeen vastaukseen oli vielä kirjoitettu erikseen, että kiusaajan ja kiusatun molemmat näkökannat kuunnellaan ja otetaan huomioon. Neljä kirjoitti, että kiusaajan on pyydettävä anteeksi. Yhden työntekijän mukaan toistuvista ja vakavista kiusaamisista joutuu jäähylle tai eri leikkiin ja tällöin tilannetta käsitellään myös vanhempien kanssa.

Pysäytän tilanteen, käymme läpi molempien näkökulmat, yritämme löytää ratkaisuja ja tuen tunteiden kertomiseen.

Kaikkien kanssa leikitään ketään ei jätetä yksin. Kysyn miksi kiusaaja ei ota toista leikkiin. Selvitetään asioita heti, kun ne tapahtuvat. Puhumme välillä asioista yleisellä tasolla, jos lapsi ei halua, että asiasta kerrotaan eli puhutaan silloin kaikille lapsille.

Kuuntelen molempien osapuolten kannan asiaan, olen itse puolueeton, vaadin anteeksipyyntöä, huolehdin, että tilanne ratkaistaan kunnolla niin, ettei kenellekään jää mitään ”hampaankoloon”.

Kahdeksas kysymys kuului Käsitelläänkö kiusaamistilanteita lasten kanssa myös sen jälkeen, kun he ovat rauhoittuneet? Jos kyllä, miten? Viiden vastauksen mukaan käsitellään juuri kunnolla silloin, kun lapset ovat rauhoittuneet. Yhden vastauksen mukaan käsitellään, jos tilanne sallii sen ja se ei unohdu. Yhden työntekijän mukaan lapsen joutuessa jäähylle hänen kanssaan käsitellään asia, kun hän pääsee jäähyltä pois. Toisen työntekijän mukaan kiusaava lapsi ei voi hetkeen leikkiä kaverin kanssa, jos hän kiusaa kyseistä kaveria toistuvasti päiväkodissa. Yhdessä vastauksessa on mainittuna, että käsitellään, miten lapsen tulee jatkossa menetellä.

Kyllä, yleensä vasta kunnolla käsitelläänkin asiat, kun tilanne on rauhoittunut. Yleensä myös käsittelemme asiat ryhmässä kenenkään nimeä mainitsematta tai ketään syylistäen.

Tilanteen salliessa käsitellään. Usein kyllä tuntuu, että tilanteet ovat jo unohtuneet hetken päästä.

Yhdeksännessä kysymyksessä kysyin, Onko päiväkodissa tarpeeksi resursseja hoitaa kiusaamistilanteita? Neljän työntekijän mukaan on, joista yksi lisäsi, että pääsääntöisesti on aina silloin kun henkilökuntaakin on riittävästi. Yhden työntekijän mukaan välillä ei ole resursseja ja toisen mukaan ei välttämättä ole resursseja.

Välillä ei. Aikuisten vaihtuminen myös vaikuttaa negatiivisesti, kun ei ole kiinteitä lapsiryhmiä. Pienet sisätilat voivat myös lisätä kiusaamista.

Viimeisenä kymmenentenä kysymyksenä oli Miten kiusatun tai kiusaajan vanhemmat reagoivat työntekijän kertoessa tilanteesta päiväkodissa? Neljässä vastauksessa tuli ilmi, että vanhemmat reagoivat vaihtelevasti, joista kolmessa mainitaan, että osa vanhemmista ovat kiinnostuneimpia kuin toiset. Yhdessä vastauksessa tuli ilmi, että suurin osa vanhemmista sanoo, että asiasta pitää keskustella kotona. Kahden työntekijän mielestä vanhemmat reagoivat hyvin tai yleensä hyvin. Esimerkiksi toisen työntekijän mukaan vanhemmat ottavat asian tosissaan ja kiusaajana olleen lapsen vanhemmat keskustelevat vielä kotona uudestaan.

Hyvin, asia puidaan ja keskustellaan ja palataan uud. asiaan onko tapahtunut muutoksia. Vanhemmat ovat yleensä aina huolissaan ja valmiina puuttumaan ja auttamaan oli kiusattu tai kiusaaja kyseessä.

Riippuu vanhemmasta. Toiset ovat huolissaan, jos lapsi kiusaa ja toiset ei välitä. Yleensä kiusatun vanhemmat tulevat kertomaan asiasta, että lasta kiusataan ja lapsi ei yleensä halua, että asia kerrotaan muille.

Vaihtelevasti. Osa on tottunut siihen, että kuulee usein kiusaamistilanteista. Osa ei välitä "pojat on poikia". Osa tyytyväisiä, että puututaan ja käsitellään.

5.3 Leikki-ikäisten havainnointien tulokset

Käytin kiusaamisen havainnoiteja varten itse tekemääni paperista taulukkoa, josta näkyi kiusaamisen ilmenemismuoto, kiusaaja, kiusattava, kellonaika sekä syy kiusaamiselle, mikäli havaitsin sen. Toisessa lapussa oli valmiina kiusaamisen ilmenemismuodot: töniminen, nimittely, ulkopuolelle jättäminen, toiselle nauraminen/pilkkaaminen, toisen leikin rikkominen, toisen käskyttäminen. Toisen lapun pidin tyhjänä, jotta pystyin kirjoittamaan vapaammin, jos ei ollut suoraan valmiisiin kiusaamistapoihin liittyviä tilanteita. Kirjoitin havainnointilappuihin lasten oikeat nimet, mutta muutin ne sitten koodeiksi käyttämällä tyttöistä t ja pojista p sekä lisäämällä perään lapsen iän 3, 4, 5 tai 6, esimerkiksi t4.

Havainnoin pk1:ssä yhteensä 20 lapsen välillä kiusaamista, joista seitsemän oli tyttöjä ja kolmetoista poikia. Pk2:ssa havainnoin kiusaamistilanteita 15 lapsen välillä, joista kahdeksan oli tyttöjä ja seitsemän poikia. Pk3:ssa havainnoin kiusaamistilanteita 20 lasten välillä, joista seitsemän oli tyttöä ja 13 poikia. Ryhmittelin ensiksi havainnoinneistani erikseen fyysiset, verbaaliset eli sanalliset ja sosiaaliset eli eleelliset kiusaamismuodot. Fyysisiin kiusaamismuotoihin laskin tönimisen, puristamisen, tökkimisen, toisen leikin rikkomisen, hiekan heittäminen, lelun tai toisen vaateen varastamisen, potkimisen ja estämisen. Sanalliseen kiusaamiseen laitoin nimittelyn, käskyttämisen, toisen pilkkaamisen ja toisen loukkaaminen sanallisesti. Eleelliseen kiusaamiseen sijoitin ulkopuolelle jättämisen, kielen näyttämisen, pelästyttämisen ja hännäämisen.

Taulukkoon 8 sijoitin kiusaamismuodoittain kiusaamistilanteet päiväkodeissa. Sulkuihin mainitsin kiusaamistilanteissa mukana olleiden lapsien määrän. Yhteensä havaitsin kiusaamista 55 lapsen välillä, joista tyttöjä oli 22 ja poikia 33 sekä 78 kiusaamistilannetta kolmessa eri päiväkodissa. Eniten havaitsin fyysisistä kiusaamista 45 (57 %) tilannetta, seuraavaksi sanallista kiusaamista 19 (24 %) tilannetta ja 14 (18 %) tilannetta eleellisestä kiusaamisesta.

Taulukko 8. Havaintojen kiusaamismuodot ja kiusaamistilanteet päiväkodeittain

Kiusaamis- muoto	Pk1 (N=20)	Pk2 (N=15) 8 tyttöä,	Pk3 (N=20)	Yht: (N=55)

	7 tyttöä, 13 poikaa	7 poikaa	7 tyttöä, 13 poikaa	22 tyttöä, 33 poikaa
Fyysinen	14	5	26	45 tilannetta
Sanallinen	7	7	5	19 tilannetta
Eleellinen	4	6	4	14 tilannetta
Yht: päivä-kodeittain	25	18	35	78 tilannetta

Kiusaamisen syihin kirjoitin, jos ehdin havaita, mistä tilanne johtui tai mitä tapahtui ennen kiusaamista. Kaikissa tilanteissa en ehtinyt havaita, mikä johdatti kiusaamiseen. Suurimmassa osassa tilanteista kiusaaminen tapahtui vapaassa leikissä, niin sisällä kuin ulkona. Toisena syynä huomioin jonotustilanteet ja ahtauden esimerkiksi käytävällä tai penkillä. Myös tietynlainen häiriintyminen ja keskittymisen vaikeus kovista äänistä aiheutti tilanteita esimerkiksi pukemisissa tai leikeissä. Osa kiusaamistilanteista tuli huomion hakemisesta ja käytöksen kopioimista muista lapsista eli mallikäyttäytymisestä.

Kaikissa kolmessa päiväkodissa toistui samanlainen kaava kiusaajien ja kiusattavien sukupuolesta. Kolmesta päiväkodista yhteen laskettuna kiusaajana oli useimmiten poika 67 (80 %) kohdassa ja tyttöjä 17:ssä (20 %). Kolmessa päiväkodissa eniten kiusattavina olivat myös pojat 57 (71 %) kiusattavaa ja tyttöjä 23 (29 %). Pojat siis kiusasivat eniten, mutta tulivat myös kiusatuksi useimmin kuin tytöt. Taulukkoon 9 laskin kiusaaja-uhrien, kiusaajien ja kiusattavien määrän sekä heidän ikänsä keskiarvot. Tuloksena näkyi, että kiusaaja-uhri oli useimmiten noin 4,4-vuotias, hieman vanhempi kuin pelkkä kiusaaja tai kiusattava. Kiusaaja-uhreja oli myös enemmän 29 (53 %) lasta kuin kiusaajia ja kiusattavia. Pelkkiä kiusaajia oli 11 (20 %) lasta ja kiusattavia 15 (27 %) lasta. Lapsien keski-ikä olivat molemmissa noin 3,9 vuotta.

Taulukko 9. Havaintojen kiusaaja-uhrien, kiusaajien ja kiusattavien määrät ja keski-ikä

	Pk1	Pk2	Pk3	Keskiarvot yhteensä
Kiusaaja-uhri	12 lasta ka= 4,2v	8 lasta ka= 4,5v	9 lasta ka= 4,6v	29 lasta, ka 4,4v

Kiusaaja	4 lasta ka= 3,3v	4 lasta ka= 4,5v	3 lasta ka= 4v	11 lasta, ka 3,9v
Kiusattava	4 lasta ka= 3,5v	3 lasta ka= 4v	8 lasta ka= 4,1v	15 lasta, ka 3,9v

6 POHDINTAA

Tutkimusmenetelmien käyttö onnistui työssä hyvin, koska sain monipuolisesti eri näkökulmia esiin ja vastattua kehittämiskysymyksiin. Minusta oli kattavampaa käyttää kolmea päiväkotia yhden sijaan opinnäytetyöprosessissa, jotta tulokset ovat luotettavia ja monipuolisempia, kun otos on suurempi.

Vanhempien kyselyn palautusprosentti (41%) oli hyvä ja sen vuoksi kykenevä tutkimusta varten. Ideana itselläni oli, että paperiversion lisäksi kysely olisi lähetetty sähköisesti, mutta en saanut tähän tukea. Jaoin kyselyitä itse jokaisessa päiväkodissa aamupäivän ja työntekijät jakoivat ne loppuun.

Vanhempien kysely onnistui yleisesti hyvin, mutta rakenteessa, esimerkiksi fonttikokoa olisi voinut parantaa, jotta kysely olisi mahtunut kolmelle sivulle neljän sijaan. Myös joissain vastausvaihtoehdoissa olisi voinut selkeyttää analysointia varten laittamalla vain neljä vaihtoehtoa viiden sijasta, jotta keskimäiseen ei olisi tullut niin paljon vastauksia. Neljännen kysymyksen vaihtoehtona ollut Ei mikään näistä vaihtoehdoista oli epäselvä tulkittava, joten olisi kannattanut laittaa suoraan Ei esiinny minkäänlaista kiusaamista. Se olisi sulkenut pois sen vaihtoehdon, että vastaajat olisivat ajatelleet olevan vielä jotain muutakin kiusaamista kuin fyysistä, sosiaalista tai sanallista. Olen tyytyväinen, että ensimmäiseen avoimeen kysymykseen vastasivat 24 vanhempaa ja toiseen 21. Oli oikea valinta, että avoimia kysymyksiä ei ollut enempää, koska niiden analysointi vei hurjan paljon aikaa. Mietin myös, olivatko kaikki kysymykset tarpeellisia, esimerkiksi kysymys 2, jossa selvitin, kauan lapsi oli ollut päiväkodissa. Vastausvaihtoehdot eivät olleet parhaimmat, koska tiesin jo melkein etukäteen, että eniten vastauksia tulee Yli 6kk- alle 3v -kohtaan.

Leikki-ikäisten havainnoinnit päiväkodissa sujuivat hyvin. Lupalappujen jakaminen vanhemmille oli työlästä, mutta onneksi vain muutamaa lasta lukuun ot-

tamatta pystyin havainnoimaan kaikkia päiväkodeissa. Oli harmi, että osa lapsista oli jo kesälomalla, joten lapsimäärä oli hieman normaalia pienempi. Tämä vaikutti työntekijöiden ja itsenikin mielestä siihen, että lapset olivat seesteisempiä. Siitä voikin päätellä, että kiusaamista esiintyi vähemmän, kun lapsiryhmät olivat pienempiä. Muistiinpanojen tekeminen paperille oli helpoin tapa, ja lasten oikeiden nimien käyttäminen nopeinta. Minulla oli tietokone myös mukana, mutta paperin kanssa kiertäminen oli paljon kätevää. Päivän päätteeksi katsoin lasten iät ja kirjoitin ne ylös, joten analysointi onnistui sujuvasti. Havainnoinneissa olisi pystynyt tarkemmin seuraamaan kiusaamisen jatkuvuutta ja samojen nimien toistuvuutta, jos havainnointikertoja olisi tehty vielä useampaan otteeseen samoihin päiväkoteihin.

Luulin, että havainnoinnit olisivat olleet helpompia tehdä päiväkodeissa, joissa lapset tuntevat minut työntekijänä, mutta se oli haastavampaa. Joissain tilanteissa minun olisi pitänyt sanoa selkeämmin työntekijöille, että olen ainoastaan tarkkailijana, enkä puutu päivän kulkuun tai tilanteisiin. Sivusta seuraajan roolia oli vaikea pitää yllä, koska työntekijät sekä lapset olivat tottuneet läsnäolooni ja vuorovaikutukseen lasten kanssa. Tämä vaikutti siihen, että olin itse sovittelijana väkisinkin monissa kiusaamistilanteissa samalla, kun havainnoin ja kirjoitin tilanteita ylös. Välillä kävi niin, että olin ainut aikuinen, joka tilanteen kuuli, koska olin niin lähellä lapsia ja sen vuoksi kukaan muu ei niihin puuttunut. Koen, että jotain jäi aineistosta puuttumaan, koska oli vaikeaa seurata niin montaa lasta samanaikaisesti. Tuntui myös siltä, että fyysiset kiusaamismuodot havaitsin helpommin, koska ne näkevät ja kuulevat jo kaukaa ja niistä lapset kertoivat mielestäni herkemmin.

Päiväkotien työntekijöiden kyselyiden teko meni hyvin, vaikka priorisoin vanhempien kyselyä ja havainnoiteja hieman enemmän. Otos oli kuitenkin odotettua pienempi johtuen työntekijöiden kesälomista. Yritin pitää kyselyn mahdollisimman lyhyenä ja tiiviinä keskittyen päiväkotikiusaamiseen. Koin, että kysely oli sen luontoinen, että avoimet kysymykset olivat parhaimpia. Vastaamisesta työntekijöille se teki kuitenkin pitkäkestoisempaa ja enemmän pohtivampaa. Epäilin hiukan, saanko tarpeeksi materiaalia analysointiin kuudesta kyselylomakkeesta, mutta avointen kysymysten ja vastanneiden kiinnostuneisuuden vuoksi sain hyviä tuloksia. Kyselyyn vastanneet olivat kirjoittaneet ajatuksella. Avointen vastausten analysointi oli hitaampaa, mutta oli hienoa, miten

työntekijöiden ajatukset tulivat ilmi. Vastauksissa oli jonkin verran samaa, mutta myös eroavaisuuksiakin.

6.1 Luotettavuus

Käytin kehittämistyössäni kahta määrällistä menetelmää, kyselyitä ja yhtä laadullista menetelmää, havainnointia, joten tutkimusotteet ovat sekoitus kvantitatiivista ja kvalitatiivista tutkimusta. Määrällisen tutkimuksen luotettavuutta mitataan reliabiliteetilla ja validiteetilla. Reliabiliteetti tarkoittaa pysyvyyttä, jos tutkimus toistetaan, saavutetaan samat tulokset. Uusintamittaus takaa reliabiliteetin olevan kunnossa, mutta harvoin mittaus on mahdollinen, koska ilmiö voi muuttua ajan mittaan. Reliabiliteetin ollessa paikkansapitävä ei validiteetti ole kuitenkaan automaattisesti varmaa. Reliabiliteetti jakaantuu stabiliteettiin ja konsistenssiin. Stabiliteetilla pyritään mittaamaan mittarin pysyvyyttä ajassa ja konsistenssilla varmistetaan mittarien osien mittaavan samaa asiaa. (Kananen 2012, 167–168.)

Kyselyiden luotettavuuskriteereitä analysoidessa hyödynnän reliabiliteetin ja validiteetin kriteereitä (Kananen 2012, 176). Reliabiliteetin ollessa korkea tutkimus pitäisi toistaa saaden samat tulokset, joten pysyvyyteen on ristiriitaista ottaa kantaa. Aiheeni kiusaaminen 3–6-vuotiaiden välillä on jollain tavalla vielä tabu ja sen vuoksi kiusaaminen ilmiönä tulee muuttumaan, kun sitä tarkastellaan tarkemmin. Keskustelun tullessa avoimemmaksi työntekijöiden ja vanhempien välillä vuorovaikutus kiusaamisesta paranee. Tällä hetkellä työntekijät kokivat vanhempien reaktioiden kiusaamisesta olevan vaihtelevia erinäisiä syistä. Vanhempien tullessa tietoisemmaksi kiusaamisesta asia otetaan varmasti eri tavalla vastaan. Tällä hetkellä kyselyni mukaan noin neljäsosa vanhemmista koki, ettei kiusaamista tapahdu päiväkodissa eikä noin puolet vanhemmista osannut sanoa, kiusaako heidän lapsensa. Sen sijaan pysyvyyttä puoltaa kyselyiden korkea palautusprosentti (41 %), joista voi todeta vanhempien olevan kiinnostuneita aiheesta. Vanhemmat ovat varmasti kiinnostuneita kiusaamisesta myös jatkossa. Pysyvyyden korkeaksi tuo myös työntekijöiden asiantuntijuus kiusaamistilanteissa ja kiusaamisen olemassaolon ymmärrys päiväkodissa.

Validiteetilla osoitetaan pätevyyttä, että tutkitaan oikeita asioita. Validiteetti jakaantuu ulkoiseen ja sisäiseen validiteettiin. Ulkoisella validiteetilla tarkoitetaan tutkimustulosten yleistettävyyttä samanlaisessa tilanteessa. Kehittämistutkimuksessa yleistettävyyden ei tarvitse päteä, koska kyseessä on yksittäinen kohde. Kehittämistutkimuksissa ulkoinen validiteetti ei hankaloita, koska tutkimukseen hyödynnetään usein kaikki, joita kehittämistyö vaikuttaa. Sisäisellä validiteetilla osoitetaan oikeiden mittarien hyödyntämistä. Mittarin tulee kehittämissäkin mitata tarkasti sitä asiaa, jota tutkitaan. Mittareita on hyvä perustella ja dokumentoida sekä hyödyntää jo aiemmin testattuja mittareita. (Kananen 2012, 167–170.)

Kokonaisvaliditeetti täyttää luotettavuuskriteerit. Ulkoinen validiteetti on korkea, sillä kehittämistutkimuksessani otos keskittyi vain kolmen päiväkodin työntekijöihin ja kolmen päiväkodin yli 3-vuotiaiden lasten vanhempiin. Otos on siis pieni eikä pyri yleistämään (Kananen 2012, 169). Sisältövaliditeettiin liittyy oikeiden asioiden tutkiminen. Kehittämiskysymyksiäni pohtien sain kyselyistä selviä vastauksia tutkimukseni tavoitteisiin. Hyödynsin vanhempien sekä työntekijöiden asiantuntijuutta kysymällä heiltä kiusaamisen ennaltaehkäisyn keinoja. Kysymykseen Millaista kiusaamista varhaiskasvatuksessa esiintyy? sain kyselyn kautta työntekijöiltä faktatietoa ja vanhemmilta pelkistemmän näkökulman kiusaamismuotojen esiintyvyydestä. Kolmanteen kehittämiskysymykseen sain suoraan vastauksia kyselyn avulla vanhemmilta, kuten Mistä he kokevat kiusaamisen johtuvan? Käsittelevätkö he kotona lapsien kanssa kiusaamisasioita? Tietävätkö he onko heidän lapsensa kiusannut tai kokenut kiusaamista? Myös varhaiskasvattajien kyselystä saimme heidän näkökulmaa siihen, miten vanhemmat reagoivat, kun työntekijät kertovat kiusaamistapauksista.

Laadullisen tutkimuksen luotettavuuteen vaikuttavat tiedonkeruu-, analysointi- ja tulkintamenetelmät. Kaikkiin valintoihin tulee olla syyt ja perustelut näkyvillä. Luotettavuuskriteereihin kuuluvat dokumentaatio, tulkinnan ristiriidattomuus, luotettavuus ja saturaatio. Dokumentaatio on hyvin tärkeä, mutta väärä valintoja tehdessä edes hyvä dokumentointi ei pelasta luotettavuutta. Aineiston tulkitseminen on vaativaa ja ristiriidattomuutta parantaa se, jos kaksi tutkijaa ovat samaa mieltä johtopäätöksistä. Saturaatioissa havaintoyksikköä täytyy ottaa

mukaan niin paljon, että se toistaa itseään, jolloin on tavoitettu kylläntymispiste. Siirrettävyydellä tarkoitetaan tulosten pitävyyttä samanlaisissa tapauksissa. Tämän takia tutkimuskohteen tarkka kuvaus on merkittävää, jotta tulevaisuudessa tutkimustuloksista voidaan soveltaa. (Kananen 2012, 173–175.)

Leikki-ikäisten havainnointien luotettavuuskriteeristöinä käytän dokumentaatiota, ristiriidattomuutta sekä saturaatiota. Havainnoinnit on dokumentoitu tarkasti opinnäytetyöhön ja menetelmä sopii hyvin työhöni, koska tutkin kiusaamismuotoja ja kiusaamistilanteita päiväkodissa. Leikki-ikäisten kiusaamisen havainnoinneista löytyy hyvin vähän aiempia tutkimuksia, joten on vaikeaa vertailla tuloksien ristiriidattomuutta. Anttosen ja Haapalan (2015, 41) pro graduissa tuli ilmi, että päiväkodin työntekijät havaitsivat eniten (47 %) fyysistä kiusaamista. Myös itse havaitsin eniten fyysistä (57 %) kiusaamista. Monien lähteiden mukaan, esimerkiksi Anttonen ja Haapala (2015) havaitsivat omassa tutkimuksessaan kiusaamista tapahtuvan eniten niissä tilanteissa, kun aikuinen on vähiten läsnä, kuten vapaa leikki ja siirtymät (Repo 2013, 177; Pörhölä 2008, 94, Anttonen & Haapala 2015, 50 mukaan). Tein itse myös saman huomion leikki-ikäisiä havainnoidessani. Esimerkiksi Revon (2015, 77–78) omassa tutkimuksessa tuli ilmi, että pojat kiusaavat enemmän ja ovat useammin kiusaaja-uhreja sekä uhreja. Sain omassa tutkimuksessani saman tuloksen, että pojilla oli suurin rooli jokaisessa kohdassa. Revon tutkimuksessa henkilökunta havainnoi kiusaamista, ja Repo mietti, onko heiltä jäänyt jotain näkemättä, kun kiusaamisen kanssa tekemisissä oli 12,6 % lapsista, mutta Perrenin tutkimuksessa vuodelta 2000 37 % lapsista oli osana kiusaamistilanteissa. Revon tutkimuksessa kiusaajia oli selvästi enemmän kuin kiusaaja-uhreja ja uhreja, toisin kuin omat tulokseni näyttävät. Omista havainnoistani kiusaaja-uhreja oli eniten.

Havainnoinnit ovat täysin omaa tekstiäni ja muistiinpanoja, koska niitä ei ole nähnyt lapset, vanhemmat eikä työntekijät. Sen takia havainnoiteja ei ole kukaan vahvistanut, mikä hieman heikentää luotettavuutta. Yhden ihmisen havainnoinnissa tulee ottaa huomioon, että esimerkiksi jotain on voinut jäädä huomaamatta. Fyysinen kiusaaminen on mielestäni helpoin yleensä havaita. Aikuiset voivat myös nähdä tilanteet eri tavalla näin ollen ajatella, että jokin ei ole esimerkiksi kiusaamista. Saturaatiota nimenomaan ajatellen olen halunnut tutkimukseeni mukaan kolme päiväkotia, koska jokaisessa olivat yksilölliset

lapset ja työntekijät. Näin kylläntymispiste tuli täyteen, kun päiväkodeista saatiin yhtäläisiä tuloksia, mutta myös eroavaisuuksiakin. Yhdessä päiväkodissa poikkesi kiusaaminen siten, että havaitsin fyysistä kiusaamista paljon enemmän, kuin kahdessa muussa päiväkodissa.

6.2 Johtopäätökset

Minulla oli kolme kehittämiskysymystä, joihin kaikkiin sain vastauksia tutkimuksessani.

Kehittämistyöni pääkysymys:

1. Millä keinoin varhaiskasvatuksessa voidaan ehkäistä leikki-ikäisten välistä kiusaamista?

Alakysymykset olivat:

2. Millaista kiusaamista varhaiskasvatuksessa esiintyy?

3. Millaisia mielipiteitä lasten vanhemmilla on päiväkotikiusaamisesta?

Ensimmäiseen kehittämiskysymykseen sain vastauksia vanhempien kyselystä. Johtopäätöksinä vanhemmat korostivat kiusaamisen ennaltaehkäisyä päiväkodissa ja toivoivat yhteistyön lisäämistä vanhempien ja työntekijöiden välillä. Kommunikaation ja vuorovaikutuksen merkitys koettiin tärkeäksi. Koen, että vanhemmat ovat kiinnostuneita kehittämään kiusaamisen ehkäisyä ja parantamaan omaa kommunikointia varhaiskasvattajien välillä lapsensa kiusaamisasioista. Johtopäätöksinä kaikki työntekijät mainitsivat vastauksissaan lasten kanssa keskustelemisen ja sen miettimisen, miltä kiusaaminen tuntuu. Työntekijät kirjoittivat myös varhaisen puuttumisen kiusaamiseen ja kivan kaverin ominaisuuksien läpikäymisen lasten kanssa. Pohdin, että työntekijät näkevät tilanteita hyvin usein ja ovat harjaantuneet tilanteisiin puuttumiseen, mikä on hyvä asia. Toisaalta toistamiseen voi turtua ja näin ollen katsoa tilanteita välillä läpi sormien. Leikki-ikäisten havainnoinneista selvisi, että kiusaamista tapahtui eniten lasten vapaassa leikissä, jolloin aikuinen ei ole läsnä. Myös jonotustilanteet, ahtaus ja kovat äänet aiheuttivat ärsyyntymistä ja helposti konflikteja lasten välillä. Johtopäätöksenä tästä voidaan sanoa, että aikuisten ollessa enemmän läsnä leikeissä ja siirtymätilanteissa voidaan eh-

käistä lasten ristiriitoja ja turhautuneisuutta. Lapset tarvitsevat apua vielä jäsentymättömissä sosiaalisissa taidoissa. Esimerkiksi pienryhmätoiminta ehkäisee ahtautta ja kovia ääniä, ja tällöin muodostuu tiiviimpi lapsiryhmä. Mitä pienempi ryhmä on, sen paremmin persoonat sointuvat yhteen ja ristiriitoja syntyy vähemmän, kun lapsi saa yksilöllistä huomiota.

Kirjallisuudesta sai hyvin johtopäätöksiä ehkäisykeinoihin, kuten riskiryhmien tunnistamiseen ja kiusaamismuotoihin. Kiusaamisen ehkäisyyn liittyi lapsen yksilöllinen huomioiminen ja työntekijän sensitiivinen lapsen kohtaaminen ja kuunteleminen. Tarkastelin erikseen pedagogisia menetelmiä kiusaamisen ennaltaehkäisyyn, johon kuuluivat seuraamukset rangaistuksien sijaan, vaihtoehdoisen toimintatavan esittäminen lapselle, palkitsemisesta luopuminen, oppimisympäristön ja kiehtovan opettajuuden merkitys. Sen lisäksi pedagogisia menetelmiä olivat rajojen asettaminen, lämmin vuorovaikutus, jossa lapsen tunteita sanoitetaan, aikuisen rooli anteeksi pyytämisisä, aikuisen ohjaus ja osallistuminen vapaaseen leikkiin sekä havainnointi. Koen, että kiusaamisen ehkäisyyn vaaditaan paljon työntekijän sitoutumista ja johdonmukaista käyttäytymistä. Yhteinen sävel tarvitaan koko työyhteisöltä ja työkalut pedagogiseen toimimiseen johtajalta kuin myös työntekijöiltä.

Toisen kehittämiskysymykseeni liittyivät vanhempien ja työntekijöiden asiantuntijuus sekä oma ammatillisuus havainnointien kautta. Johtopäätöksinä vanhemmat kokivat päiväkodissa esiintyvän eniten fyysistä kiusaamista. Yllätyksenä tuli, että toiseksi eniten vanhemmat vastasivat Ei mitään näistä vaihtoehdoista. Havainnoin päiväkodissa eniten fyysistä kiusaamista, mikä oli yhtenevä vanhempien näkemyksiin. Kiusaamistilanteissa kiusaaja-uhreja oli eniten ja kiusaamistilanteisiin joutuva lapsi oli keskimäärin 4,1-vuotias. Pojat kiusasivat eniten, mutta olivat myös useammin kiusattuna. Johtopäätöksenä työntekijät kirjoittivat eniten fyysisiä ja sosiaalisia kiusaamismuotoja. Pohdin kyselyn mukaan, että vanhemmat eivät välttämättä koe, että jo päiväkodissa esiintyy kiusaamista. Kiusaamistilanteisiin joutuu useammin noin 4-vuotias, koska hänellä ei ole vielä kovin kehittyneitä vuorovaikutustaitoja, mutta on oppinut kuitenkin jo tiettyjä toimintatapoja. Pojat ilmaisevat itseään fyysisemmin ja ovat kilpailuhenkisiä ja ilmaisutaidot voivat kehittyä myöhemmin kuin tytöillä. Kotikasvatuksellakin saattaa olla merkitystä siihen, että tyttöjä ja poikia kasvatetaan eri lailla esimerkiksi ”pojat ovat poikia” -ajattelu.

Viimeisessä kehittämiskysymyksessä selvitin vanhempien mielipiteitä päiväkotikiusaamisesta. Vanhemmat kirjoittivat lapsensa tulleen kiusatuksi harvoin tai ei koskaan. Yleisesti ottaen vanhemmat olivat tyytyväisiä siihen, miten päiväkodissa oli puututtu kiusaamistapauksiin. Puolet vanhemmista eivät osanneet sanoa, kiusaako heidän lapsensa. Vanhemmat kokivat vuoropuhelun toimivan varhaiskasvattajien ja perheen välillä hyvin. Kysyessäni Mistä syystä kiusaamista mielestäsi tapahtuu päiväkodissa? vastaukset liittyivät eniten kiusaajan huomionhakuun. Muita mainintoja oli kasvatusta ja rajojen puute, aggressiivinen käytös ja sosiaalisten taitojen puute. Myös kiusatun ”erilaisuus” ja kiusaajan vallan tavoittelu oli kirjoitettu. Pohdin, että vanhempien tyytyväisyys kiusaamistapauksien selvittämiseen voi johtua siitä, että heillä ei ole tiedossa kiusaamistilanteita päiväkodissa. Vuoropuhelun parantamisesta kertoo se, etteivät vanhemmat tienneet lapsensa kiusaamishistoriasta. Kiusaamisen syistä tuli ilmi, että riskiryhmiin päiväkodissa on kiinnitettävä huomiota.

6.3 Toimenpide-ehdotukset päiväkotiin

Toimenpide-ehdotuksena päiväkotiin on kiusaamistilanteiden toimintasuunnitelman käyttöönotto niin, että työntekijät sekä opiskelijat perehdytetään siihen. Toimenpide-ehdotuksena tilaajalle on vanhempien kanssa käytävän vuoropuhelun lisääminen kiusaamiseen liittyvissä asioissa. Jollain tavalla sähköistä yhteistyötä voisi lisätä, jos vanhemmilla on vaikeuksia lisätä aikaa vanhempainiltoihin tai esimerkiksi ajanpuutetta lapsen hakutilanteessa. Kyselyni mukaan noin puolet vanhemmista eivät esimerkiksi osanneet sanoa, kiusaako heidän lapsensa. Myös vanhempien osallistaminen kiusaamisen puuttumiseen ja käsittelemiseen kotona olisi hyvä muistuttaa. Ehdotukset tilaajalleni ovat, että päiväkodeissa otetaan käyttöön enemmän kiusaamisen pedagogisia ennaltaehkäiseviä menetelmiä ja havaitaan lapsista riskiryhmään kuuluvat. Kiusaamisen riskiryhmiin kuuluvien lasten tarkempi huomiointi ja havainnointi varhaiskasvatuksessa on merkittävää. Tärkeä osa ehkäisyä on työntekijöiden motivoiminen ja sitouttaminen kiusaamisen ennaltaehkäisyyn. Pedagogisia ehkäisymenetelmiä mukailien toimenpide-ehdotukseni esimerkiksi on rangais- tusten vaihtaminen loogisiin seurauksiin ja niistä yhteiset pelisäännöt työntekijöiden kesken, minkälainen seuraus tukee lapsen sosiaalis-emotionaalisia taitoja. Toinen iso asia on lasten tarkka havainnointi ja aikuisen läsnäolo sekä

osallisuus vapaassa leikeissä sekä siirtymätilanteissa. Pienryhmätoiminta ehkäisee levottomuutta ja kiusaamista, joten sen hyödyntäminen jatkuvasti ehkäisisi kiusaamista.

Pienryhmässä lapsen taidot ja osaaminen tulivat paremmin esille. Isossa ryhmässä taas oli enemmän häiriöherkkyyttä, levottomuutta ja alisuoriutumista. Havainnoinnin tuloksia voi käyttää esimerkiksi toimivuuden parantamiseen, oppimisympäristön kehityskohteisiin sekä omaan toimintaan, kuten rauhallisuuteen ja äänenkäyttöön ryhmässä. Havainnoinnissa voi esimerkiksi huomata millainen toiminta onnistuu, mikä auttaa lasta, millaiset säännöt eivät toimi ja millaisia vaihtoehtoisia toimintamalleja voidaan hyödyntää. (Koivunen & Lehtinen 2016, 38; Koivunen 2009, 27–28.)

Lapset voivat myös ottaa sekä antaa toisille erilaisia rooleja ryhmässä. Rooleina voivat olla esimerkiksi alistuja, syrjäänvetäytyvä, syntipukki, pelleilijä, idoli, kiusaaja, kiusattu sekä kiusaaja-uhri. Kiusaamiseen päiväkodissa on kiinnitetty enemmän huomiota lähivuosina. Kiusaaminen ja konfliktit ovat kuitenkin eri asioita ja havainnoinnilla pystytään huomaamaan kiusaamiset ja selvittävä ne tarkoin. Junttilan ym. (2002) mukaan jo päiväkodissa lapsien eroavat piirteet linkittyvät kiusaajiin ja kiusattuihin ja näin ollen laskee heidän kaverisuosiota. (Koivunen & Lehtinen 2016, 40–44.)

6.4 Ehdotukset uuteen opinnäytetyöhön

Ehdotukset uusiin opinnäytetöihin pohjautuvat niihin asioihin, mitä en itse saanut työssäni selville tai mitä jäin vielä yleisesti kiusaamisesta pohtimaan. Opinnäytetyön tutkimusmenetelmien käyttöä ei kannata ajoittaa loma-aikoihin, koska materiaalin saaminen vaikeutuu. Kyselyissä sähköisen kyselyn käyttäminen ja ehkä jopa mobiiliversio helpottaisi vastaamista ja toisi tutkimusmenetelmän nykypäivään. Kiusaamisen havainnoimista voisi vielä tehdä eri kokoisissa ryhmissä esimerkiksi vertaillen, miten pienryhmätoimintaa noudattavassa päiväkodissa havaitaan kiusaamista verrattuna päiväkotiin, jossa ryhmäkoot ovat isoja ja pienryhmätoimintaa ei järjestetä jokapäiväisesti. Kiusaamista olisi hyvä myös havainnoida pitkäjaksoisemmin luotettavuuden vuoksi.

Olisi kiinnostavaa nähdä, onko peruskoulussa olevilla lapsilla säilynyt varhaiskasvatuksessa olleet niin sanotut kiusaamisen roolit ja miten päiväkotikiusaaminen on vaikuttanut lasten koulunkäyntiin esikoulussa tai ala-asteella.

Ehdotuksena uuteen työhön työntekijöiden keinoja puuttua kiusaamiseen voisi tutkia tarkemmin, koska keinot riippuvat varhaiskasvattajan kasvatustyylistä, joten puuttuminen työntekijöiden välillä voi erota paljonkin. Myös työntekijän luonne ja herkkyys vaikuttavat siihen, että toiset havaitsevat kiusaamista herkemmillä tuntosarvilla kuin toiset. Uudessa työssä voisi haastatella laajemmin työntekijöitä ja esimerkiksi johtajaa siitä, millaisia kiusaamisen ehkäisykeinoja heillä on käytössä. Pedagogisten menetelmien käyttöä voisi tutkia käytännössä päiväkotiarjessa, miten se näkyy arjessa ja lasten käytöksessä. Mietin myös, onko esikoulun ja varhaiskasvatuksen sekä esikoulun ja ala-asteen työntekijöiden vuoropuhelu kiusaamishistoriasta riittävää, jotta se voidaan ottaa jatkossa huomioon opetuksessa.

Ehdotuksena uuteen tutkimukseen on vanhempien tarkempi osallistaminen kiusaamisen vastaiseen työhön, koska yhteistyön vanhempien ja kasvattajien välillä täytyy olla avointa ja lapsen edun mukaista. Miten vanhempia saadaan motivoitua vielä paremmin kiusaamisaiheeseen? Kiusaamista päiväkodissa voitaisiin tarkastella riskiryhmistä käsin, kuinka paljon ryhmässä on riskiryhmään kuuluvia lapsia ja kuinka paljon ryhmässä on kiusaamista verrattuna ryhmään, jossa ei ole paljoa riskiryhmään kuuluvia? Vaikuttaako maahanmuuttotausta ja suomi toisena kielenä kiusaamiseen päiväkodissa? Päiväkohteihin voisi tehdä toiminnallisena opinnäytetyönä teemaviikkona kiusaamisaiheen ja käsitellä aihetta lapsien kanssa, millainen on kiva kaveri ja mitä kiusaaminen on?

LÄHTEET

- Ahonen, L. 2017. Haastavat kasvatustilanteet – Lämpimän vuorovaikutuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Alatalo, A. 2014. Kenen on kasvatustavastuu – päiväkodin vai kodin? Yleisradio. WWW-dokumentti. Päivitetty 29.9.2014. Saatavissa: <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2014/09/29/kenen-kasvatustavastuu-paivakodin-vai-kodin> [viitattu 14.4.2018].
- Anttonen, A. & Haapala, S. 2015. Kiusaaminen varhaiskasvatuksessa – Kasvattajien käsityksiä ilmenemisestä ja puuttumisesta. Jyväskylän yliopisto. Varhaiskasvatustiedekunta. Kandidaatin tutkielma. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/45901/URN%3ANBN%3Afi%3Aju-201505141857.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [viitattu 31.8.2018].
- Cantell, H. 2010. Ratkaiseva vuorovaikutus – Kasvatuksellisia kohtaamisia lasten kanssa. Erikoispainos varhaiskasvattajille. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Ingström, T. 2015. ”On pakko kiusata kun mua kiusataan ekaks” – Lapsihaastattelu kiusaamisesta päiväkodissa. Helsingin yliopisto. Käyttäytymistieteellinen tiedekunta. Pro gradu -tutkielma. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/156202/terhin.gradu.pdf?sequence=3> [viitattu 14.4.2018].
- Kananen, J. 2012. Kehittämistutkimus opinnäytetyönä – Kehittämistutkimuksen kirjoittamisen käytännön opas. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja – sarja. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Karikoski, H. & Tiilikka, A. 2017. Eheä kasvunpolku – Haaste yhteistyölle. 4., uudistettu painos. Teoksessa Hujala, E. & Turja, L. (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 78–95.
- Koivunen, P.-L. & Lehtinen, T. 2016. Kasvu kiikarissa – Havainnoinnin käsikirja varhaiskasvattajille. 2. painos. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Koivunen, P.-L. 2009. Hyvä päivähoito – Työkaluja sujuvaan arkeen. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Mistä kiusaaminen johtuu? s.a. Kiva koulu – Vanhempien opas. Opetus- ja kulttuuriministeriö. Turun yliopisto. Saatavissa: http://www.kiva-koulu.fi/mista_kiusaaminen_johtuu [viitattu 25.10.2018].
- Muhonen, J., Lallukka, K. & Turtiainen, P. (toim.) 2009. Pienryhmätoiminta lasten ja nuorten ehkäisevän työn menetelmänä. Jyväskylä: YAD Youth Against Drugs ry.
- Myllykoski, J. 2015. Lasten välinen kiusaaminen päiväkodissa – Ennaltaehkäisy ja puuttumisen keinot. Turun ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö. PDF-dokumentti. Saatavissa: http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/90876/Myllykoski_janica.pdf;sequence=1 [viitattu 14.4.2018].

Paananen, T. 2014. Kiusaaminen päiväkodissa – Ehkäiseminen ja puuttuminen. Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/83844/Paananen_Tiia.pdf?sequence=1&isAllowed=y [viitattu 14.4.2018].

Repo, L. 2015. Pienet lapset ja kiusaamisen ehkäisy. 2. Uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus.

Satri, J. 2015. Herkkyys ja kiusaaminen. Helsinki: Basam books Oy.

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2004. Lasten kasvatusta ja vanhemmuuden roolit. Lastenneuvolaopas. Artikkelit. Saatavissa: http://www.ebm-guidelines.com/dtk/Ino/avaa?p_artikkeli=Ino00037 [viitattu 7.9.2018].

Toija, S. 2016. Kiusaaminen päiväkodissa – Kasvattajien keinot ennaltaehkäisyyn ja puuttumiseen. Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/109289/Toija_Sari.pdf?sequence=1&isAllowed=y [viitattu 14.4.2018].

Varhaiskasvatustilanne. 540/2018.

Vienola, V. 2017. Varhaisvuosien eettinen kasvaminen ja oppiminen. 4., uudistettu painos. Teoksessa Hujala, E. & Turja, L. (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 158–177.

TAULUKKOLUETTELO

Taulukko 1. Kasvatuskeskustelun runko. Ahonen, L. 2017. 2.8.2018.

Taulukko 2. Kuvankaappaus Sosiaali- ja terveysministeriön artikkelista. Kasvatustyylien nelikenttä. Aunola 2001, Sosiaali- ja terveysministeriön 2004 mukaan. [viitattu 7.9.2018].

Taulukko 3. Kuvankaappaus Webropolista. Ensimmäinen kysymys: lapsen ikä. 15.9.2018.

Taulukko 4. Kuvankaappaus Webropolista. Viides kysymys: Frekvenssi kiusatuksi tulemisesta päiväkodissa. 15.9.2018.

Taulukko 5. Kuvankaappaus Webropolista. Kuudes kysymys: Kiusaamiseen puuttuminen päiväkodissa. 15.9.2018.

Taulukko 6. Kuvankaappaus Webropolista. Seitsemäs kysymys: Frekvenssi lapsesta kiusaajana päiväkodissa. 15.9.2018.

Taulukko 7. Kuvankaappaus Webropolista. Kymmenes kysymys: Kiusaamisasioista keskustelu kotona. 15.9.2018.

Taulukko 8. Havaintojen kiusaamismuodot ja kiusaamistilanteet päiväkodeittäin. 24.9.2018.

Taulukko 9. Havaintojen kiusaaja-uhrien, kiusaajien ja kiusattavien määrät ja keski-ikä. 24.9.2018.

Työntekijöiden huoneentaulu - Kiusaamisen ennaltaehkäisy 10/2018

Aikuinen: Oikeudenmukainen, kuunteleva ja vakavasti ottava. Ei mitätöi, ei vähättele, ei jätä selvittämättä

Tarkoitus ei ole mieltää, oliko joku teko ristiriita vai oikeaa kiusaamista, vaan on varmennettava, ettei teoista pääse muodostumaan kiusaamista. Riskiryhmässä olevat lapset ovat todennäköisemmin tekemisissä kiusaamisen kanssa, koska he tulevat herkemmin torjutuiksi ryhmässä. (Repo 2015)

Riskiryhmiä ovat: aggressiivisesti käyttäytyvät, erityistä tukea tarvitsevat, ujut, herkät ja syrjään vetäytyvät lapset. (Repo 2015)

Pedagogisia kiusaamisen ehkäisymenetelmiä: (Repo 2015; Ahonen 2017)

1. **Ei palkitsemista** -> "jos, niin" sijasta "nyt, kun" Jos siivoat, niin pääset syömään. vs. Nyt kun siivoat, pääset syömään.
2. **Kiehtova opettajuus** -> Valmisteltu toiminta ja lasten motivointi. Kasvattajan tulee osata opettaa, hallita ryhädynamiikka, ryhmäprosessi ja tietää oppimisstrategiat.
3. **Oppimisympäristön innostaminen** Linkittyy kiehtovaan opettajuuteen. Leikkien rikastaminen esimerkiksi askartelulla. "poikien" ja "tyttöjen" leikkien sekoittaminen huoneissa eli stereotyyppien rikkomista.
4. **Rajojen asettaminen** -> Itsehillinnän ja -hallinnan opettelu. On tiedettävä, että lapsi ymmärtää mitä häneltä odotetaan ja katsotaan, että lapsi osaa toimia vaihtoehtoisella tavalla. Jos rajoja rikotaan -> kielletään ja näytetään, miten tulee toimia.
5. **Aikuisen katse, läsnäolo, kosketus ja lämmin vuorovaikutus.** Tilanteiden ja tunteiden sanoittaminen lapselle auttaa lasta korjaamaan käyttäytymistä. Selkeät pyynnöt. Esimerkki rajoja rikotaan: "Mitä sinä teet?" "Onko se sallittua?" "Miten toimit jatkossa?" Jos ei tehoa -> vaatimuksia ja komentoja. "Et voi heittää hiekkaa" Tilanne ei ole vihamielinen, lapsen nimi sanotaan ja häntä kunnioitetaan ja kosketetaan. Komentoa voidaan joutua toistamaan, koska lapsi tarvitsee aikaa sisäistää komento. Jos ei tehoa -> looginen seuraus sotkun siivoaminen tai leikin vaihtaminen.
6. **Loogisia seurauksia**, jotka tukevat lapsen tunne- ja vuorovaikutustaitoja, ei rangaistuksia. Lapsen itsesäätelytaidot ja sosiaaliset kyvyt eivät kehity, jos lasta rangaistaan.
7. **Aikuisen rooli anteeksi pyytämisessä** -> Aikuisen läsnäolo. Taitoa on hyvä harjoitella, vaikka vasta lapsen moraalien kehittyessä aito anteeksi pyytäminen ja antaminen onnistuvat.
8. **Aikuinen mukana vapaassa leikissä** -> Havainnointi, ohjaaminen ja leikkiin osallistuminen ovat tärkeitä pedagogisesti. Lasten omaehtoisesta leikistä ei silloin tingitä -> seurataan lasten ideoita ja ehdotetaan täydennyksiä, sekä tuodaan leikkiin tietoa ja uusia esineitä.

Kyselylomake päiväkodin työntekijöille

Kysely päiväkodin työntekijöille, liittyen Henrika Saarisen opinnäytetyöhön ”Leikki-ikäisten kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa – Kirjallinen materiaali työntekijöille”

Palautus pe 29.6.2018 mennessä

1.

Vakituinen työntekijä _____

Määräaikainen työntekijä _____

Sijainen _____

2. Onko päiväkodissa toimintasuunnitelmaa kiusaamistilanteiden ratkaisemiseksi?

3. Kaipaisitko vielä lisätukea ja -ohjeistusta lasten kiusaamistilanteisiin päiväkodissa?

4. Miten erotat kiusaamistilanteet normaaleista ristiriitatilanteista ja onko tilanteita mielestäsi vaikea erottaa?

5. Millaista kiusaamista päiväkodissanne esiintyy yli 3-v. välillä?

6. Miten kiusaamista voisi mielestäsi ennaltaehkäistä?

Jatkuu ->

7. Miten puutut kiusaamistilanteisiin? (kiusaajan ja kiusatun huomioon ottaminen)

8. Käsitelläänkö kiusaamistilanteita lasten kanssa myös sen jälkeen, kun he ovat rauhoittuneet? Jos kyllä, niin miten?

9. Onko päiväkodissa mielestäsi tarpeeksi resursseja hoitaa kiusaamistilanteita?

10. Miten kiusatun tai kiusaajan vanhemmat reagoivat työntekijän kertoessa tilanteesta päiväkodissa?

Kiitos vastauksesta ja hyvää kesää! :)

Kyselylomake leikki-ikäisten lasten vanhemmille

Leikki-ikäisten lasten vanhempien kysely kiusaamisesta

Olen Henrika Saarinen, 3. vuoden sosionomiopiskelija Xamkista, Kotkan kampukselta. Anonyymikysely on opinnäytetyötäni "Leikki-ikäisten kiusaaminen varhaiskasvatuksessa - Kirjallinen materiaali työntekijöille" varten. Työn tavoitteina ovat eri kiusaamisen muotojen ja esiintyvyyden tutkiminen ja kiusaamiseen puuttuminen varhaiskasvatuksessa. Tavoitteina ovat lasten vanhempien mielipiteiden esiin tuominen ja ennaltaehkäisyn huomioiminen varhaiskasvatuksessa.

1. Lapseni on: (Jos sinulla on useampi 3-6 -vuotias lapsi, vastaa vain toisesta)

3 -vuotias   4 -vuotias   5 -vuotias   6 -vuotias

2. Lapseni on ollut tässä päiväkodissa:

Alle 6kk   Yli 6kk- alle 3v   Yli 3v

3. Lapseni viihtyy päiväkodissa:

Todella   Hyvin   Vaihtelevasti   Huonosti   Todella
hyvin   huonosti

4. Minkälaista kiusaamista päiväkodissa sinun mielestäsi esiintyy eniten yli 3 -vuotiailla?

Fyysistä (Esim. lyöminen, potkiminen, tavaroiden heittäminen)

Sanallista (Esim. nimittely, uhkailu)

Sosiaalinen/Eleellinen (Esim. syrjintä/ulkopuolelle jättäminen, kielen näyttäminen, tuijottaminen)

Ei mitään näistä vaihtoehdoista

5. Onko lapsesi kokenut kiusaamista päiväkodissa?

Usein   Joskus   Harvoin   Ei koskaan   En osaa sanoa

Jos vastasit kysymykseen 5 "Ei koskaan" tai "En osaa sanoa", voit siirtyä kysymykseen 7.

6. Onko kiusaamiseen puututtu päiväkodissa toivomasi tavalla?

5	4	3	2	1
Kyllä, todella hyvin				Ei, todella huonosti

7. Onko lapsesi kiusannut päiväkodissa?

Usein

Joskus

Harvoin

Ei koskaan

En osaa sanoa

Jos vastasit kysymykseen 7. "Ei koskaan" tai "En osaa sanoa", voit siirtyä kysymykseen 9.

8. Onko asiasta keskusteltu päiväkodin työntekijöiden kanssa?

Kyllä   Ei   En ole varma

9. Kuinka vuoropuhelu yleisesti toimii teidän ja päiväkodin työntekijöiden välillä?

Todella hyvin

Hyvin

Vaihtelevasti

Huonosti

Todella huonosti

10. Käyttekö läpi kiusaamisasioita lapsenne kanssa kotona?

5	4	3	2	1
Hyvin usein				Hyvin harvoin

11. Mistä syistä kiusaamista mielestäsi tapahtuu päiväkodissa?

(Esim. kiusatun "erilaisuus": luonne, oppimisvaikeudet, ulkonäkö, suomi toisena kielenä, kaverittomuus? Tai kiusaajalla huomion haku, ihailun ja vallan saaminen, kiusaajan roolissa pysyminen, aggressiivisuus, empatian puute?)

---

12. Miten päiväkotito voi vielä paremmin puuttua kiusaamiseen?

(Esim. vuoropuhelu päiväkodin ja vanhemman välillä, vuoropuhelu kiusaajan ja kiusatun vanhempien välillä, tilanteisiin puuttuminen tarkemmin, ennaltaehkäisy päiväkodissa?)

---

13. Tähän voit vielä kirjoittaa, jos haluat esim. tarkentaa vastauksiasi tai kertoa muuta palautetta kyselystä

Kiitos paljon vastauksestasi ja hyvää kesän odotusta! 😊

Havainnoinnin lupalappu vanhemmille

Hei,

Olen Henrika Saarinen sosionomiopiskelija ja opinnäytetyöni on ”Leikki-ikäisten kiusaaminen varhaiskasvatuksessa – Kirjallinen materiaali työntekijöille”. Osana opinnäytetyötäni on lapsiryhmien havainnointi päiväkotiarjessa kiinnittäen huomiota kiusaamistilanteisiin. Havainnoin yli 3 -vuotiaita lapsia anonyymisti ja luottamuksella.

Saanko havainnoida **lastasi** _____?

Kiitos yhteistyöstänne!

Vanhemman allekirjoitus _____

Leikki-ikäisten havainnointilomake

Yli 3-vuotiaiden havainnointi

pvm: _____

Kiusaamisen ilmenemismuoto

Kiusaaja

Kiusattava

Klo

Mikä syynä?

Töniminen				
Nimittely				
Ulkopuolelle jättäminen				
Toiselle nauraminen/pilkkaaminen				
Toisen leikin rikkominen				
Toisen käskyttäminen				

